Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 12. PROSINAC 1939. GOD. VII.

Izlazi mjesečno. – Cijena godišnje za članove Din 40–, za nečlanove Din 50–. Pojedini brojevi Din 5·—

JELINEK

PARNA BOJADISAONICA I KEMIČKA ČISTIONA ODIJELA
ZAGREB
GAJEVA 25 - ILICA 37 - ILICA 148-a
WASHINGTONOV TRG 1
Telefoni: 33-90, 66-58, 93-92

Vodeće nabavno vrelo špecerajske i kolonijalne robe

IVAN PENIĆ D. D. ZAGREB

Veliko skladište i izbor biranih vlastelinskih vina

TKANINE ZA POKUĆTVO
PIROTSKI, PERZIJSKI ĆILIMI
S. TURKOVIĆ ZAGREB, ILICA 5 – OKTOGON
TELEFON 22-19

Sagovi, popluni, zastori, tkanine

„POSOBLJE"

Gundulićeva 9 - Varšavska 11 - Tel. 68-27

Najjeftinije vrelo špecerajske delikatesne i kolonijalne robe

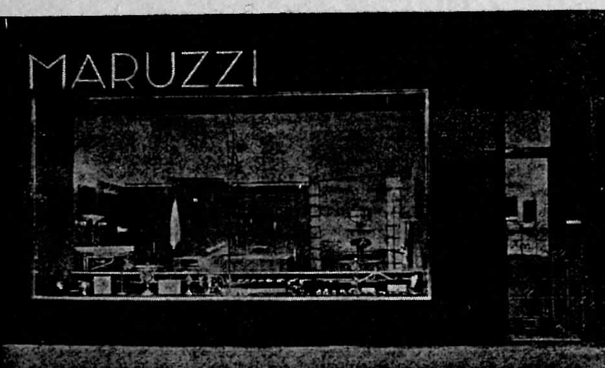
LJUDEVIT JAMŠEK

Zvonimirova 55 ZAGREB Telefon 23-106
vlastita pržiona kave i izbor biranih domaćih vina.

GRADJANSKA PROIZVODNJA SODA VODE

JOSIP KRČELIĆ, ZAGREB

Skladište mineralnih voda i osvježujućih bezalkoholnih pića.
LAGINJINA ULICA 29 — TELEFON BROJ 66-14

ZAGREB
FRANKOPANSKA 9
TELEFON 27-59

Kromovanje, niklovanje, kadmiranje. - Instalacija vodovoda - Limarska radionica - Skladište armature i vodovodnog uređaja.

Tvrtka utemeljena 1873.

Odlikovana na izložbama u Zagrebu, Trstu i Budimpešti

Veletrgovina kratkom, pletenom, dugmetarskom i galanterijskom robom

HUGO WOLLNER I DRUG. ZAGREB

Nikolićeva 14. – Telefon broj 22-951
Brzojav: Wollnerkomp. — Osnovano 1919.

TRGOVINA DELIKATESNE, ŠPECERAJSKE I KOLONIJALNE ROBE

Vladimir Salzer, Zagreb

Gundulićeva 19. Telef. interurb. 51-54

BOJE lakovi, firnis, četke,

i ostalu robu najpovoljnije dobijete kod

ROSKAM
Zagreb
Pejačevićev trg 17
Telefon **65-63**

Štofovi
svila
pribor

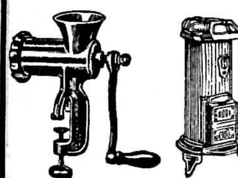
POMODNA KUĆA
Lebinec
i DRUG
RADIĆEVA UL. 1

Trgovina špeceraja i delikatesa

MIRKO CRNIČKI

ZAGREB

Maksimirska 46 - Šulekova 1 Tel. 77-73

Mervar i Hodniković
ZAGREB.
sada PETRINJSKA 3
Najveći izbor., Najsolidnije cijene. Najkulantnija podvorba.

Esslingenrolete Flossrolete
Brodarski pod Sanduci

IVAN HARTL, Zagreb

Radnička c. 52 - telef 52-97

Krznarija „Srebrenoj lisici"

preuzima sve vrsti krzna na pohranu.
Veliki izbor plavih i srebrnih lisica.

ANTUN KRPAN

Gundulićeva 1 I kat. — Tel. 23-878

HRVATSKA INDUSTRIJA KATRANA D. D.

RADNIČKA CESTA 29. ZAGREB TELEFON BROJ 5364

Izvadja asfaltiranje - cesta, trotoara, dvorišta, kućnih ulaza i t. d. uz najjeftinije cijene.

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREBČANA

BROJ 12. GOD. VII. PROSINAC 1939.

Osvrt na godinu 1939.

»Anda vu morje vre vekivečno,
Jedno nam leto kapnulo srečno« ...

zapjevao je pjesnik narodni.

Dă, sretna godina, jer je Providnost uslišala molbe milijuna srdaca Hrvatskog naroda — za slobodu! I kada se sjetimo minulog prosinca godine hiljadu devetsto trideset osme možemo biti gordi i ponosni. I da otkrijemo naša čuvstva, koja su vladala tada srcima našima objavit ćemo našim čitateljima — danas u doba slobode štampe — napis, koji je u siječanjskom broju ove godine od stadašnje vlasti bio zaplijenjen, a koji glasi:

HRVATSKI NAROD — GRAD ZAGREB

»Dok je srca, bit će i Kroacije«
A. G. Matoš.

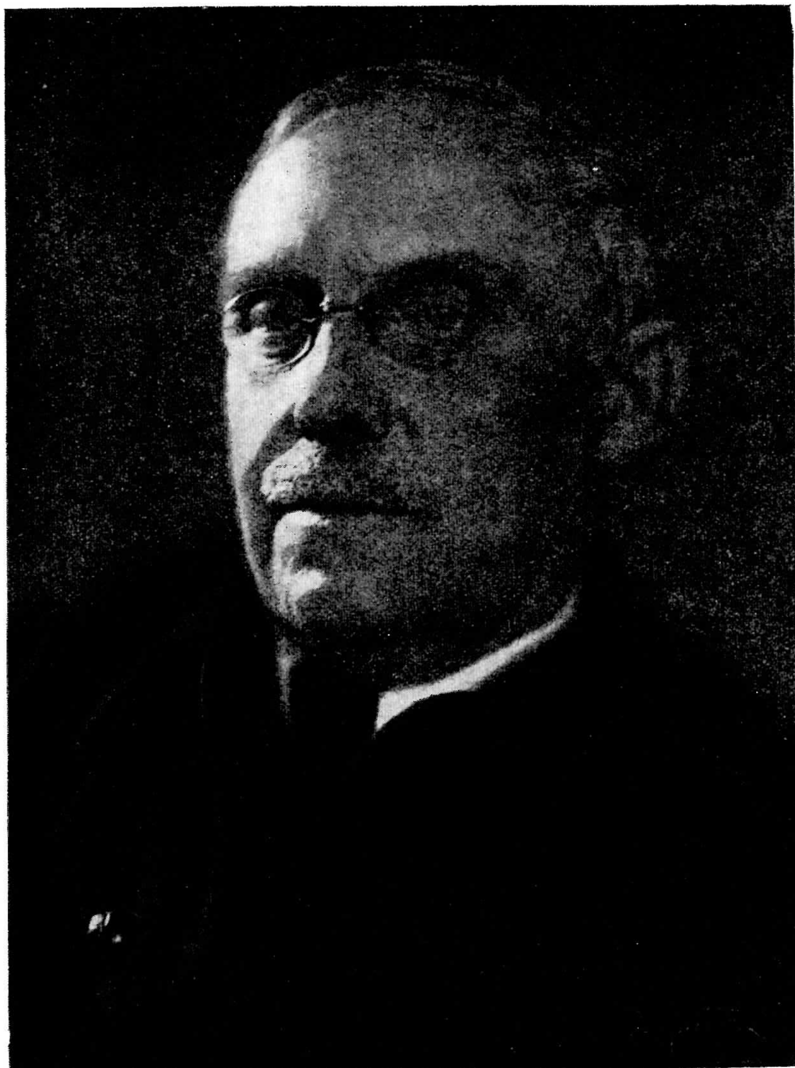
Vruća srca Hrvatskog naroda u toploj ljubavi za svoju predragu napaćenu, domovinu Hrvatsku okopnila su ledene sante, koje stežu brod narodni . . .

Decembar 1938 bit će zlatnim pismenima zabilježen u povijesti našega naroda, jer je Narod pomlađen, jak i velik, muževno i dostojanstveno progovorio . . . kao nikad dosada! . . .

A ispred svih naš bijeli dosada ni od koga pokoreni stari ponosni Grič, Kaptol plemeniti . . . dă, čitav naš Zagreb, taj najljepši biser u kruni Majke Hrvatske . . .

Gord i ponosit i Zagrebački je građanin progovorio zajedno s čitavim Hrvatskim narodom!

A naše Društvo Zagrebčana kao vjerni čuvar tradicija i slobodarskog duha zagrebačkih građana u svojim nastojanjima za što uspješniji procvat grada Zagreba, veseli se, da su se opet povratila vremena, kada je narodna svijest Hrvatska budna, kada je čitav narod jedinstven i složan i kada kao takav miran, dostojanstveno kroči put sretnije budućnosti . . .

S tim željama posjetio je društveni pretsjednik Dr. Tomo Cuculić pred svete božićne blagdane vođu Hrvatskoga naroda dra. Vladimira Mačeka i izrazivši mu zahvalnost Zagrebčana za velike napore u borbi za narodne pravice predao mu ovu spomenicu našeg društva:

Gospodin

Dr. V l a t k o M a č e k

Z a g r e b.

Gospodine Predsjedniče!

Vođo Hrvatskoga Naroda!

Preko pet milijuna odlučnih i složnih Hrvata u granicama i izvan granica naše Hrvatske domovine, 11. prosinca po prvi puta je osjetilo da ima jedno srce, jednu dušu, jednu želju i jednu budućnost. Duh toga svetog jedinstva, ožaren radošću zbog velike narodne pobjede, ulio je u sve nas svijest vlastite snage i uvjerenja, da ćemo svladati i posljednje zaprijeke k putu u punu slobodu, bratstva i jednakosti. Zalutati više ne ćemo i ne možemo, jer nam taj put obasjavaju zapaljene žive baklje domovinske ljubavi i žrtvovanja — naši junaci i mučenici: Ljudevit Posavski i Petar Svačić, biskup Pavao Horvat i ban Ivaniš, Matija Gubec i hekatombe seljaka slobodara, ban Petar Zrinski sa svojom mučenicom Katarinom Zrinski i knez Krsto Frankopan, a prije njih i poslije njih nebrojeni krvavi svjedoci Hrvatske slave, stradanja i mučeništva, a iznad svih Veliki Učitelji naši dr. Antun i Stjepan Radić, koji su prvi otkrili neiscrpive nalaze narodne snage i žive sile, zlatno srce hrvatskoga seljačkoga naroda. Ovo spominjemo u velikom času hrvatske povjesti, kad ovakovom i ovolikom pobjedom slavimo uspomenu dolaska Hrvata u ovu našu raju sličnu lijepu Hrvatsku domovinu: u pitomo Zagorje, u ravnu Slavoniju, u Bosnu ponosnu, u Hercegovinu kršnu, u Liku kamenitu i na vruće žale plavoga Jadrana. Trinaest dugih vijekova, punih borba, pobjeda i stradanja, nade i malaksanja, prohujilo je iznad glava naših djedova i otaca, pustošilo je i opustošilo polja i ognjišta naša. Ali su se uvijek na novo palile pogašene vatre i uvijek na novo nicala zgažena trava. Rasli su sinovi izginulih otaca, da i oni uginu, ali prije smrti svoje okrenuli su barem za jedan palac kola sudbine naše i tako pomogli, da iz svete naše zemlje izvire na svijetlo dana voda živa, kojom je sada osvećena i očišćena svijest hrvatskih sinova i kćeri, da smo tako mogli dostojno proslaviti i završiti jubilarnu godinu dolaska naših hrvatskih pradjedova sa hladnog sjevera na topli sunčani jug.

Gospodine Predsjedniče!

U današnjim danima i u ovom svečanom raspoloženju, kada su sva naša čuvstva prelivena zahvalnošću mrtvim velikanima roda našega, do-

lazi pred Vas Društvo Zagrebčana, predstavnik potomaka prvih slobodnih građana Zagreba, da Vam oda hvalu, zahvalnost i priznanje za nadčovječne napore i žrtve Vaše, koje ste uložili, da dovršite djelo oslobođenja. Vi ste upravo svetačkom strpljivošću nosili kroz ravnih deset godina sav teret borbe, vjere i nade. Ne samo da niste nikada ni u najtežim danima napora, muka i proganjanja ni na trenutak smalaksali, nego ste svojim svijetlim značajem i živom vjerom, uklanjali svako malodušje sustalih boraca, da ne klonu, jer ste u svoje riječi unosili svu moć i snagu vjere u sigurnu pobjedu dobra nad zlim i pravde nad nepravdom.

Društvo Zagrebčana, kao čuvar tradicija kraljevskoga Grića i slobodnog glavnog grada Hrvatske, obećava Vam sveto, da će sve svoje snage, sav svoj rad i čitavo srce svoje, posvetiti zajedničkom dobru pod Vašim vodstvom, a u duhu najboljih i najzaslužnijih sinova hrvatskoga naroda.

Petero braće sa dvije sestrice dovelo je pred trinajst stotina godina Hrvate u ove strane, a danas od tih plemena imamo pet milijuna ujedinjenih Hrvata pod Vašim vodstvom. Ni kralj Tomislav, ni ban Jelačić, ni neumrli Starčević i braća Radići nisu imali ni toliku ni taku ujedinjenu narodnu snagu, kao što je imate Vi danas. Zato vjerujemo, da će tolika narodna snaga, naš zanos uz Vaše umno vodstvo, svladati konačne zapreke i otvoriti novu stranicu povijesti, u koju će se ubilježiti potpuna sloboda Hrvata i samoodređenje, široka narodna prosvjeta, gospodarski napredak i blagostanje, socijalna pravda, kršćanska kultura i pravo shvaćanje slavenske svijesti u zajedničkom životu s našom braćom Srbima i Slovencima koji su ovaj put pokazali svoju istinsku i bratsku ljubav prema svojoj hrvatskoj braći i time shvatili i odobrili opravdane zahtjeve Hrvatskoga naroda. Molimo Svevišnjega, Gospodara sviju vijekova i sviju svjetova, da Vam blagoslovi svaki korak i svaku riječ, svaki trud i svaku muku koja Vama i svima nama predstoji, da dovršimo naše veliko djelo. Svevišnji će nam dati obilje mudrosti, snage, odlučnosti i ljepote. Mudrost neka upravlja, snaga i odlučnost neka izvode, a ljepota neka krasi djela naša.

Gospodine Predsjedniče!

U tom svetom i domoljubnom raspoloženju Društvo Zagrebčana najiskrenije želi Vam provesti ugodan Božić, kojega će slaviti cijeli Hrvatski narod i to ne samo rođenje Spasitelja, nego i preporod Hrvatske domovine u slobodi, bratstvu i jednakosti. U to ime Bog i Hrvati!

*

Vođa hrvatskog naroda Dr. Vladimir Maček zahvalio se pretsjedniku na pažnji i izrazio svoje nade, da će Zagreb u svojoj budućnosti još više procvasti i napredovati, kako se to i dolikuje metropoli sviju Hrvata.

*

I doista, naš je Vođa čeličnom svojom voljom ispunio prvi dio programa velikih sinova Hrvatskog naroda.

A što se nas građana bijelog Zagreba tiče moramo biti naročito radosni, da se na starodrevnoj gradskoj vijećnici i opet vije zastava slobode... Nestalo je sa pročelja nezgodnih napisa, koji su označavali ropstvo. Danas ponosno se ističe staroslavni grb naše metropole. I ne samo to. U upravi našoj gradskoj provejava novi duh, duh slobode i pravog shvaćanja ispravne komunalne politike i sva su nastojanja usmjerena k jednom cilju: procvatu našeg bijelog Zagreba i što većem blagostanju njegovih građana.

I Vođi našemu leži na srcu grad Zagreb, i On znade predobro, da su oči čitavoga naroda našega i pogledi inostranstva upereni na slobodni i kraljevski glavni grad Zagreb. I stoga je na čelo uprave, koja imade provesti sve predradnje do slobodnih — toliko željkovanih — gradskih izbora, postavio uzor muža i čestitog hrvatskog sina Matu Starčevića.

Mato Starčević povjerenik za grad Zagreb u najboljoj je životnoj dobi i sada su mu 53 godine. Rođen je u Gospiću od oca sapunara Matiše, kojeg se otac rodio u istoj kući gdje i neumrli dr. Ante Starčević. Prema tome novi povjerenik Zagreba je potomak te obitelji. Gimnaziju je svršio u Gospiću, a pravne nauke u Zagrebu, Grazu, Beču i Pragu. Tek što je svršio pravo 1914 morao je u rat, gdje je ostao pune tri godine. Godine 1918. na-

stupio je aktivnu sudačku službu u Zagrebu kod Sudbenog stola, a zatim je služio kao pristav kod Kotarskog suda u Zagrebu i u Gospiću. Godine 1921 postao je senatorski pretsjednik Okružnog suda u Pančevu, gdje je 4 godine vodio Pančevski sud, a 1924 premješten je u istom svojstvu u Suboticu i tu je ostao do 1929, kada je od svih sudaca na teritoriju Vojvodine predložen za pretsjednika Okružnog suda u Subotici, ali nije postavljen radi svog imena te je zamolio premještenje nakon što su mu postavili mlađeg suca za šefa.

Gospodin Mato Starčević došao je u Zagreb 1929 kao vijećnik I razreda Sudbenog stola i služio sve do 1933 a 1 travnja te iste godine za »zasluge učinjene režimu« biva otjeran u mirovinu sa 19 godina službe i 1.100 dinara mirovine. Tri godine bavi se braniteljstvom i kako je poznato nastupa u svim političkim procesima besplatno. Reaktiviran je krajem 1935 i od tada je do danas služio kod Sudbenog stola. Kroz pet godina bio je pretsjednikom Invalidskog divizionog suda u Zagrebu sve do likvidacije tog suda, a od tada vodi invalidski sud, kod Sudbenog stola.

Mi vjerujemo, da će gospodin povjerenik za grad Zagreb Mato Starčević uz suradnju svih vrijednih gradskih službenika pripraviti put novom gradskom zastupstvu, koje će trebati prema lijepim namislima našega Vođe dr. Vlatka Mačeka muževno zaorati brazdu novoga života u komunalnoj politici, da se ispune sva ona očekivanja kroz dugih dvadeset godina, da naš bijeli Zagreb bude doista najljepši dragulj na prekrasnoj kruni oslobođene Hrvatske domovine.

S. S.

SVEČANO OTKRIĆE SPOMEN-PLOČE ZASLUŽNOJ HRVATSKOJ ŽENI I ZNAMENITOJ PEDAGOŠKINJI MARIJI JAMBRIŠAK

Pred godinu i po dana provela je »Gospojinska sekcija Društva Zagrepčana akciju da se podigne spomen-ploča Mariji Jambrišak na kući u Žerjavićevoj ul. br. 8 u kojoj je 46 god. živjela, radila i tamo umrla. Ova akcija naišla je na lijep odziv u patriotskim srcima našega hrvatskog općinstva, naročito među bivšim učenicama velike učiteljice. To je zaista kruna manifestacije općega priznanja i odane pošte znamenitoj pedagoškinji i prosvjetnoj radnici.

Ta zamisao realizirana je dana 26 studenoga t. g. Spomen-ploča uspjelo je djelo mlade kiparice Ksenije Kantoci. Uzidana je na desnoj strani kraj ulaznih vrata. Na njoj je reljef poprsja Marije Jambrišak s ovim natpisom: »U ovoj kući živjela je 46 godina i umrla 21 I 1937 god. znamenita hrvatska pedagoškinja i kulturna radnica Marija Jambrišak. Spomen-ploču postavila »Gospojinska sekcija Društva Zagrepčana 1939 god«.

Spomen-ploču prije nego je otkrivena pokrivala je hrvatska trobojnica.

Na dan otkrivenja u 10 sati prije podne sakupilo se u crkvi č. ss. milosrdnica, gdje je otslužio sv. misu posvećeni biskup preuzvišeni gospodin dr. Franjo Salis-Seewis lijepi broj različitih kulturnih društava i ustanova. Među ostalima zapažen je: Hrv. pedagoško-književni zbor, Hrv. profesorsko društvo, Hrv. žena, Društvo hrv. Zagoraca, Okružje hrv. kat. žena i dr. Od ustanova spominjemo Višu pedagošku školu, Preparandiju č. ss. milosrd-

nica, Preparandiju mušku, Državnu I žensku realnu gimnaziju i Djevojački internat.

U ime hrvatskoga narodnoga vodstva bio je kod svečanosti nazočan narodni zastupnik profesor g. dr. Sigismund Čajkovac. Presvijetli gospodin dr. Ferdo Rožić zastupao je preuzvišenoga gospodina nadbiskupa, hrvatskog metropolitu Dr. Alojzija Stepinca. Prosvjetno odjeljenje Banske vlasti zastupao je g. Josip Bangut. Viša pedagoška škola bila je zastupana po g. prof. Dr. Šamšaloviću (rektor g. Dr. Stjepan Bosanac bio je bolešću zapriječen). Osim toga sakupio se oko spomen-ploče velik broj učenica i štovatelja Marije Jambrišak, a i velik broj omladine.

Prva je uzela riječ organizatorka ove svečanosti gđa Danica Jerand i rekla ovaj govor:

Gospođe, gospodo, i draga mladeži!

Gdje su mi riječi da ocrtam zadovoljstvo i sreću, što se danas oživotvoruje namisao Gospojinske Sekcije Društva Zagrepčana, da se Mariji Jambrišak dugogodišnjoj članici Društva Zagrepčana, kao prvoj ženi na kulturnom polju, u hrvatskoj metropoli podiže spomen-ploča; i da je mene njezinu učenicu, u kojoj razumljivo izazivlje današnja svečanost mnogo osjećaja, zapala čast, da mogu s nekoliko riječi uveličati tu neobičnu, nesebičnu, vrijednu i nadasve radinu ženu. Ima ih, koji će zapitati: »A zašto se podiže baš njoj spomen-ploča i upravo na ovoj kući?«

Predaleko bih zašla da podrobno odgovorim na ovo i slična pitanja, no nešto bi ipak htjela da spomenem.

60-godišnji rad bio kakav zaslužuje naročitu pažnju sam po sebi, a nekmoli 60-godišnji rad žene, koja sveđ stoji u prvim redovima ženskog pokreta i narodnog napretka; surađuje u jačanju narodne kulture, a time u borbi za slobodu svoga naroda. Život Marije Jambrišak bio je samozataja, bio je požrtvovnost, ispunjen radom. Marija Jambrišak je naročita individualnost, koja nije bila sazdana po kalupima drugih običnih žena, i ona kroči svojim putem bez obzira na zastarjele ljudske zasade i običaje. Ona je nama hrvatskim ženama otvorila istinske i prave poglede na život. Posebnu zahvalnost dugujemo Mariji Jambrišak, jer ona nam prva utire put do naše Alma Mater kad još to nije bilo postignuto ni u tadašnjoj Monarhiji i Njemačkoj. Njoj imademo da zahvalimo što danas medju nama imademo žena visoke naobrazbe. Kolika je to dobit za naš kulturni život i napredak suvišno je da govorim.

Ali to nije ono jedino, ni izdaleka ono glavno, što je dala Marija Jambrišak svome narodu. Njezina je ličnost jamačno došla do najjačeg izražaja u njezinoj djelatnosti u školi, i njezinom pedagoško-školskom radu. Tu je bilo njeno carstvo. Nije ona išla za tim, da djeca samo primaju, već ih je naučila i davati; učila ih je zlatnu bujicu svojih misli izvesti na sunce božje i održati u sebi i u mladeži, koja joj je bila povjerena, vjeru u

vječne vrednote, dovađajući mladež do spoznaje, da ih Providnost uzgaja za velike ciljeve. A to je, moji sugradjani i sugradjanke, umjetnost koja nije dana svakome nastavniku. Umjela je ona da potrese dječje duše, da učini nauku milom i ugodnom. Što više, pobudila je čežnju za znanjem — učinila je svoje satove nezaboravnim — a u dječjim dušama neizbrisivim. Sve su to svojstva, koja rese samo bogodanu nastavnicu-umjetnicu. A to doista bijaše Marija Jambrišak, koju nazivaju najsvjetlijim uzorom učiteljica. Nadarena od prirode divnim svojstvima duha, isklesala je iz sebe moćnu ličnost i stvorila u sebi sklad.

Nije Marija Jambrišak utrla samo ženama put do naobrazbe, ona nije bila samo najsvjetliji primjer učiteljice, već je osnovala mnoga ženska udruženja i tako pokazala hrvatskim ženama, kako da prošire svoju djelatnost na područje socijalno, na polje dobrotvornoga i humanitarnoga rada. Uza svoj zvanični posao Marija Jambrišak radila je preko 50 godina požrtvovno i nesebično, nastojeći da podigne duh i smisao ženskoga zvanja u obitelji, a po tome i u narodu.

Za napredak hrvatske žene pridonjela je Jambrišakova mnogo i svojim književnim radom. Ako taj rad i nije opsežan, ali je za nas žene naročito vrijedan i zanimljiv, jer je gotovo sav namijenjen baš nama, kreće se oko nas, oko našeg pridizanja i unapređivanja oko izgrađivanja naše ličnosti. A znamo, da je s time u vezi i ljubav domovini, te uzdizanje domoljublja nad sve ine ljudske osjećaje.

U svom predavanju »Žene i rat« veliča naša velika učiteljica ljubav domovini ovim riječima:

»Ljubav domovini uistinu je ona jaka sila, koja drži na životu čovječanstvo. To je ono čarobno i veličanstveno stablo, koje niče u srcu čovječjem, a cvjeta u nebu«. Krasnih li riječi, — koliko je mnogo njima rečeno!

Marija Jambrišak bila je medju prvim ženama, koja je napredak hrvatske žene bio životni zadatak. Radila je za preporod hrvatskih obitelji sredstvom obrazovane žene, za dobro naroda u aktivnom radu žene na kulturnom i socijalnom polju. Kroz čitav se dakle njen život proteže refleks težnja za dobrobit nas žena, pa kako da joj onda mi žene nijesmo zahvalne, kako da ne nastojimo svim mogućim načinom, da joj se odužimo! Ova ploča neka pokazuje budućim ženskim naraštajima kome imadu da zahvale svoju naobrazbu, a Vi, draga mladeži, koja ovdje okružujete njen lik, slijedite njezine stope u čežnji za naukom i ljubavi za vjeru i domovinu, da tako što više koristite svome narodu, svojoj dragoj hrvatskoj domaji, a i samima sebi. Neopisivo velika bila je čežnja za naukom u naše neumrle Marije Jambrišak. Dao Bog da bude i u Vas tako.

Raduje me, što je Gospojinska sekcija Društva Zagrepčana apelom na njezine učenice i štovateljice, kojim od srca zahvaljujem na pripravnosti kojom su poduprle ovu akciju, odazvala se želji hrvatskog naroda i podi-

gla ovu spomen-ploču, čime su ponovo potvrđene riječi velikog našeg pjesnika:

»Rod bo onaj, koji mrtve štuje —
na prošlosti budućnost si snuje«.

Spomen-ploča podignuta je na ovoj kući, jer je Marija Jambrišak ovdje živjela i radila 46 godina i ovdje dne 23. I. 1937. zaklopila zauvijek svoje trudne oči.

Gospodine zastupniče povjerenika za grad Zagreb! Dopustite da uputim molbu na Vas, da otkrijete ovu ploču, a i molbu na lijepi naš grad Zagreb, da primi ovu danas otkrivenu spomen-ploču, znak zahvalnosti koji mi žene dugujemo Mariji Jambrišak, na čuvanje.

Neka je slava prvoj pobornici za ženska prava Mariji Jambrišak!

U ime otsutnoga povjerenika grada Zagreba g. Mate Starčevića otkrio je ploču senator g. Einwalter ovim riječima: »Ova ploča ljubavi i poštovanja neka bude spomen na plemeniti i požrtvovni rad velike žene za hrvatski narod. Primam ovu ploču na čuvanje u ime grada Zagreba i u ime povjerenika g. Mate Starčevića. Zahvaljujem se na plemenitoj kulturnoj akciji »Društva Zagrepčana«. Slava Mariji Jambrišak! G. senator Einwalter otkrio je zatim ploču, a prisutni ugledavši lik Marije Jambrišak, odaju joj počast poklikom: »Slava!«

U ime Hrvatskog pedagoškog književnoga zbora uzima riječ narodni zastupnik g. dr. Sigismund Čajkovac. Svoj govor započeo je dr. Čajkovac riječima. »Nalazimo se u jednom divnom etičkom momentu! Zahvalne žene podižu ovu spomen-ploču svojoj duhovnoj majci, odgojiteljici Mariji Jambrišak. Rad ove velike žene poštuje cijeli hrvatski narod, poštuju svi pedagozi, a osobito članovi Hrvatskog pedagoškog književnog zbora. Marija Jambrišak spada među osnivače hrvatske pedagogije. Hrvatski pedagoški književni zbor, koji je osnovao učitelj Ivan Filipović, prima kao prvu ženu suradnicu Mariju Jambrišak. Ona je najodličnija pedagoška radnica, prva i jedina među našim ženama, koja je u to vrijeme radila u Hrv. ped. knj. zboru.

Tokom daljnjega govora naglašava g. dr. Čajkovac rad Marije Jambrišak oko uzgoja mladeži i hrvatske žene. Veli da nitko ne može iskorjeniti iz čovjeka ono, što mu je njegova majka u njegovoj najranijoj dobi usadila. To najbolje dokazuje činjenica, što nema većega sloma od onoga, koji je doživjela u duhu hrvatske omladine ideja jugoslavenstva. Naša je omladina disala, diše i disat će hrvatskim duhom. U ovome smislu Marija Jambrišakova imade velike zasluge, jer je hrvatskome narodu odgojila niz učiteljica, koje su odgajale hrvatsku seljačku djecu. Ona spada u red najvećih hrvatskih radnika kao što su dr. Gjuro Basariček, Fabković, Filipović i drugi.

Ona je zastupala tezu, da žena tek onda može ispuniti svoj zadatak u životu, ako imade odgovarajuću naobrazbu. Marija Jambrišak bila je prva pobornica za pravo žena. Njenom zaslugom postale su učiteljice potpuno ravnopravne sa učiteljima. Njenom zaslugom otvoren je u Zagrebu prvi ženski liceum, na kojem je ona radila kao nastavnica. Marija Jambrišak drži predavanja, piše pedagoške rasprave, uzgaja žene da budu kulturne i prosvjetne radnice, ali da budu i dobre majke. Što majka usadi u dušu djetetu to nitko ne može da izbriše ni da oduzme. A najbolji dokaz tome su posljednje godine. Naša mladež je disala hrvatskim duhom, disat će uvijek tim duhom, a nikakovi sistemi nijesu toga mogli da zapriječe, i tu je potvrda teze Marije Jambrišak. Nauka ove velike pedagoškinje ostat će uvijek kao građa za odgoj hrvatske žene, građa za odgoj hrvatskih učiteljica i cijelog hrvatskog naroda, koji na osnovi principa braće Radića i pod vodstvom vođe g. Dr. Mačeka (Živio!) postizava svoju slobodu.

Riječima: »Slava Mariji Jambrišak« završio je narodni zastupnik g. Dr. Čajkovac svoj krasni govor o velikoj hrvatskoj pedagoškinji.

U ime hrvatskih učiteljica govorila je gđa Mihoković, a za »Zemaljsku gospojinsku udrugu« gđa Dr. Mira Ille naglasivši u svom lijepom govoru zasluge Mariji Jambrišak oko osnivanja djevojačkog internata. Konačno je zbor učenica »Državne ženske I. realne gimnazije pod vodstvom gđe prof. Šulek otpjevao veoma skladno dvije prigodne kompozicije, pa je svečanost svršila pjevanjem hrvatske himne »Lijepa naša domovina!«

Želja bila bi da vrijedna gospojinska sekcija Društva Zagrebčana nastavi ovim svojim kulturnim radom.

Ivan Ulčnik: (Svršetak)

MARIJA CRNADAK-PRIKRIL

(Crtice iz našeg starog teatra.)

U prošlom broju završili smo prikaz time, da je Prikrilova radi predstojećeg raspusta hrvatske opere nakon svršetka sezone 1878—1879 ostavila Zagreb. Primila je angažman na operi u Altenburgu. Međutim Prikrilova je samo kroz jednu sezonu tamo boravila. Iz daljnjih događaja vidjeti ćemo, da je nova kazališna uprava pod vodstvom dra Marijana Derenčina radila na tome da Prikrilova opet dođe u svoj Zagreb. A to je i uspjelo.

»Narodne Novine« od 2 lipnja godine 1880 javljaju, da je od 1 lipnja kazališnu upravu preuzeo novi odbor na čelu sa drom Marijanom Deren-

činom.[7]) Ravnateljem opere ostao je Ivan pl. Zajc, a ravnateljem drame postaje Adam Mandrović.

Već prije preuzeća uprave obraća se dr. Derenčin pismom od 29. travnja 1881 na Prikrilovu u Altenburgu i nudi joj angažman za buduću sezonu 1880—1881. Među ostalim piše joj Derenčin ovo: »Cieneći u Vas naprednu i trsljivu mladu Hrvaticu želio bih za buduću sezonu angažovati Vas, ako ste voljna engagement primiti, te Vaši zahtjevi budu primjereni malenim sredstvom našega narodnog kazališta.«

Marija Prikril u ulogi Margarethe de Valois u »Hugenotima«.

O pozivu dra Derenčina priopćuje »Vienac« od 22 svibnja 1880, (urednik August Šenoa), da je Prikrilova ovih dana prispjela u Zagreb. Predsjednik kazališnog odbora dr. Marijan Derenčin pozvao je Prikrilovu uljudnim pismom, da li bi htjela da ju se na našoj operi opet angažira. »Vienac« piše, da je Prikrilova odgovorila, da se ne može predsjednikovom pozivu odazvati, jer je od početka buduće sezone angažovana u Berlinu na tri god. Dapače ni gostovati ne smije u svom rodnom gradu, jer joj ugovor to zabranjuje. »Vienac« zabrinut primjećuje, da neke strane kazališne novine pišu, da je Prikrilova angažovana na berlinskom kazalištu »Kroll's Etablissment«. Svoj izvještaj završuje sa: »Bog zna, što je istina«.

[7]) Životopis dra Marijana Derenčina priopćit ćemo u nastavku »Kazališnih crtica«.

Marija se prije polaska u Berlin navratila u Zagreb, da neko vrijeme sprovede u krugu svojih roditelja i braće te da se sastane sa znancima, koji su ju radosno dočekali. Za vrijeme Marijinog boravka u Zagrebu, predsjednik kazališne uprave dr. Derenčin nastojao je, da Mariju svakako zadrži za hrvatsku operu. Kao dobar pravnik brzo se dosjeti načinu, kako da se ugovor koji je Marija sa Berlinskom operom sklopila, poništi. Marija u času potpisa berlinskog ugovora nije bila punoljetna (nije navršila 24 godine). Prema tome potpisani ugovor nije vrijedio. Marijin otac dao je izjavu, da na ugovor, kojeg je Marija potpisala ne pristaje. Izim toga izdao je liječnik dr. Kosirnik svjedodžbu da Mariji oštrija klima u Berlinu škodi zdravlju, pa joj je potrebna blaža, zagrebačka klima. Derenčin je svojim planom uspio, pa je uprava kazališta »Kroll's Etablissement« pristala na raskinuće ugovora.

Povoljni preokret u pitanju Marijinog angažmana na našoj pozornici razveselio je Zagrebčane. »Narodne Novine« od 2 lipnja 1880 javljaju, da je gdjica Marija Prikril potpisala s našom kazališnom upravom ugovor. Šenoa u »Viencu« od 5 lipnja 1880, toj vijesti dodaje: »Vrlo nam je drago, što je našem kazalištu dobra domaća sila sačuvana.«

U daljnjem pripravnom radu za kazališnu sezonu 1880—1881 Šenoa u »Viencu« od 24 srpnja 1880 izvješćuje, da je kazališna uprava pozvala na pokus više pjevača i pjevačica, koji će u budućoj sezoni nastupiti. Kod tog pokusa, bilo je za slušatelje pozvano i odabrano naročito kazališno općinstvo da i ono prosudi vrijednost novih pjevača. Na pokusu pjevale su Prikrilova i Trnina.

Za Prikrilovu piše »Vienac«, da je ona već našem općinstvu poznata, jer je na našem kazalištu započela svoju karijeru. Mnogo je napredovala, a glas joj je jači i gibiviji. Za Trninu »Vienac« kaže, da je o njoj bilo pisano prigodom opisa Petrićevih[8]) koncerata. Trnina ima lijep i ugodan glas, koji će se pjevanjem još više razviti.

[8]) Na 16 travnja 1880 priredio je u Glazbenom zavodu učitelj glasovira i virtuoz Franjo Petrić svoj godišnji koncerat. Na koncertu nastupila je i Milka Trnina. Otpjevala je ariju iz opere »Dvoboj« od Herolda. Na ovaj koncerat osvrće se »Obzor« od 19 travnja 1880 te o sudjelovanju Trnine piše: »Trnina je učenica škole Marije Wimbergove, te u naukama sve više napreduje. Čuje se, da će se posvetiti kazalištu. Opsežnost i zvučnost njenog glasa podaje najljepše nade. Trnina će kroz takav napredak doskora doći na kazališne daske. Imade krasnu koloraturu, što je za dramsku pjevačicu dosta neobično. Hrvatska opera stvoriti će se tek onda, kada budemo imali pjevačica Hrvatica, u kojih je patriotskih osjećaja, kao što je u Trnine. Dotle dok toga ne bude samo smo krparija.«

»Narodne Novine« od 17 travnja 1880 o Petrićevom koncertu donašaju kratak izvještaj. Među ostalim pišu, da je pjesma koju je pjevala Trnina za mehaniku njenog glasa bila preteška.

Kasnije vrijeme uspjeha i slave Milke Trnine kao svjetske pjevačice, dala su pravo proroštvu »Obzora« iz godine 1880. Trnina je u Zagrebu prvi puta nastupila na 11 travnja

Kazališni oglas od 9 rujna 1880 javlja: »Gčna Marija Prikrilova, koloraturna pjevačica i Domeniko Cezari bariton stupaju danas prvi put kao novo angažirani članovi pred slavno občinstvo.« Nastupili su u Zajčevoj operi »Lizinki«. »Narodne novine« od 10 rujna 1880 pišu, da je uspjeh ove večeri bio neočekivano dobar. Prikrilova može partiju »Lizinke« brojiti među svoje najbolje partije. Izgleda da je Zajc tu ulogu upravo za Prikrilovu komponirao. »Vienac« (piše Šenoa) broj 38-1880 pridružuje se toj hvali, te kaže, da »Lizinka« nije nikada tako otpjevana kao na 9 rujna. Ako će ova predstava biti mjerilo buduće sezone, onda to može samo slutiti dobru. Za Prikrilovu »Vienac« naročito ističe, da se pod krilima Zajčevih zvukova vratila u svoje domaće gnijezdo. Završava ovako: »Nije nam drago, da je ostavila Hrvatsku. Sada se je povratila iz »Germanije« sad je iskreno pozdravljamo, kao što smo se iskreno ljutili, kada je Zagreb ostavila. Nadamo se, da nas više neće iznevjeriti. U »Lizinki« smo čuli njen veliki napredak.«

U kasnijim godinama, kada je Prikrilova već bila udata, poklanja joj maestro Zajc vlastitom rukom pisanu partituru »Mazurke« iz opere »Lizinka« za glasovir i sopran. Na prvoj strani partiture napisao je Zajc ovu spomenicu: »Milostinoj gospođi Crnadak Maria Prikril, pokloni skladatelj ova kopija manuskript na uspomenu kada sjajnim uspjehom pjevala g. 1876 (za gore rečena Mz. napose skladana) cjela opera skladana.«

Iz same Zajčeve spomenice vidi se, da je Mazurku »za gore rečena — Mariju Prikril — napose skladana.«

Kako smo već naveli »Lizinka« je prvi puta pjevana 12 studenoga 1878 a ne 1876 kako je Zajc na spomenici napisao. Vjerojatno je to pisarska griješka.

Naročita ova Zajčeva pažnja spram Marije Prikril najbolje dokazuje, koliko je taj naš slavan skladatelj visoko poštivao umjetnicu Mariju Prikrilovu.

1882 u Verdijevoj operi »Čuvidski ples« u ulozi Amelije. Na istoj predstavi pjevala je Prikrilova ulogu paža.

Trnina kako je opće poznato nije samo u velikom svijetu proslavila svoje ime, već i svoj Hrvatski narod. Hrvatsko ime nije nikada zaboravila i uvijek se s njim dičila. Sa vrhunca slavnog djelovanja došla je u svoj Zagreb, gdje u tihom ali otmjenom životu sprovodi među nama svoj život. Jest, Milka Trnina doista voli svoju domovinu, a taj patriotski osjećaj je »Obzor« prije 60 godina dobro proricao.

Ovo nekoliko redaka o slavnoj našoj umjetnici Trnini nije ni iz daleka dovoljno, da se njen ogroman rad na polju njene umjetosti svestrano prikaže. Zato ćemo prvom zgodom priopćiti život i rad ove najslavnije naše hrvatske umjetnice.

Franjo Petrić bio je svojevremeno poznati učitelj glasovira. Stanovao je u Dugoj ulici ispod Dömöterfijeve kuće. Njegova supruga bila je učiteljica francuskog jezika. Petrićevi učenici kao i njegove supruge poticali su z najuglednijih zagrebačkih krugova. U kasnije doba preselio se Petrić u Graz, gdje je i umro.

Na sam dan velikog potresa u Zagrebu 9 studenoga 1880 imala je Marija pjevati »Luciju«. Radi velike nesreće koja je Zagreb toga dana zadesila nije se »Lucija« davala. Potres je također kazalište oštetio. Sa stropa u gledalištu opala je žbuka. Strop je do tada bio lijepim slikama oslikan. Nakon potresa obložen je strop limom, koji je sivo obojen. Potres je prouzročio i tu nevolju, da je kazalište privremeno radi popravaka zatvoreno, a članovi opere su se razišli.

U vrijeme potresa bili su članovi hrvatske opere: Nina Bonal, Domeniko Cesari, Ivan Denegro, Sofija Kramberger, Josipa Kratohvil, Koloman Matačić (još danas živi), Giusepe Moreti, Marija Prikril. Dirigent Nikola pl. Faller. Između ovih bili su domaći članovi Prikrilova, Matačić i Faller. Svi ostali bili su stranci.

Nakon potresne nesreće kazališni život u Zagrebu je prestao. Narodne novine od 10 studenoga 1880 donašaju vijest, da kazališna zgrada od potresa nije ni malo oštećena i da će naredna predstava biti po svoj prilici u subotu na 13 studenoga 1880. Istog dana ali javljaju »Narodne Novine« da na kazališnoj zgradi ipak imade manjih popravaka, pa se predstave obustavljaju do 26 prosinca 1880.

Za vrijeme obustave predstava drama je sa 32 člana otišla na gostovanje u Karlovac.[9]) Na 25 studenog 1880 drama je u čitaoničkoj dvorani prvi puta nastupila s »Knjižničarom« veselom igrom u 4 čina od G. Mosera. Karlovčani su bili upravo oduševljeni sa Zagrepčanima, pa su željeli da drama što dulje gostuje. Iz razloga, što se u Zagrebu sa predstavama nije počelo 26 prosinca 1880, kako je prvobitno javljeno, to je drama u Karlovcu ostala još prvih dana mjeseca siječnja 1881. Gostovanje završeno je sa glumom »Dva Leopoldovca« od Nikole Milana.

Napokon se članovi drame iz Karlovca vratiše na 10 siječnja 1881. U popravljenom zagrebačkom kazalištu započelo se prikazivanjem 16 siječnja 1881 i to »Knjižničarom«.[10])

[9]) Prije dolaska zagrebačke drame, Karlovčane je zabavljala Protićeva družba. »Obzor« od 20 studenoga piše, da je Protićeva družba u Karlovcu davala predstave od 16 listopada do 10 studenoga 1880. Karlovčanima se te predstave nisu jako sviđale, pa su zato bile gotovo uvijek prazne. Protić je među ostalim davao »Velebitsku ralicu«, veselu igru u 1 činu od Sremoljubića (zapravo Josipa baruna Neustädtera).

Nakon potresa od 9 studenoga, koji se je i u Karlovcu osjetio, Protić je odmah drugi dan napustio Karlovac i otišao u Jasku.

[10]) »Obzor« od 17 siječnja 1881 o prvoj predstavi nakon potresa piše ovo:

»Nakon preko dvomjesečne pauze otvorena je naša Thalija. Koliko je žudnjom na to otvorenje čekalo zagrebačko općinstvo. Sve prostorije bile su dubkom puna. Predstavi je prisustvovao načelnik Mrazović. Na 16 siječnja 1881, (u nedjelju), davala se je vesela igra »Knjižničar« od Mosera. Orkestar je u međučinima svirao Švarcovu »Pejačevićevu koračnicu«, zatim Zajčevu overturu »Mravci« i valčik iz opere »Don Juan«.

Kazalište je popravljeno i očišćeno, plafon je izgubio slike, a dobio plehnate plase.

Kada će operne predstave započeti, ništa se stalno nije znalo. »Vienac« od 18 prosinca 1880 (piše Šenoa), javlja, da se članovi opere odrekoše plaće za prosinac, a novom godinom da se vraćaju u kazalište. Šenoa se osobito obara na opernog tenora Denegria, koji je kao stranac, u mjesto da bude zahvalan nesretnom Zagrebu, pogazio ugovor, te uskočio u Italiju, gdje se je dao angažirati u Turinu. Šenoa gotovo u srdžbi piše: »Nema riječi za tu kukavštinu; nije vrijedno govoriti o toj osobi, koja se također »preplašila potresa«, jer ovaj razlog navodi taj kukavni bjegunac. Dalje saopćuje »Vienac«, da je kazališni odbor raspravio operno pitanje. Šenoa konačno završuje: »Hrvati nisu na smrt ranjeni, ako su i teško ranjeni. Ne zna se, da li će opera ostat. Rastjerajte nam operu ne ćemo je skoro imati, a svijet će reći: »Evo vidite Zagreb propada!«

U »Viencu« od 1 siječnja 1881 piše Šenoa: »Opera će valjda biti raspuštena. Pridržat će Zajca i Lesičku. Čuje se da će Prikrilova biti otpuštena. Međutim ona imade ponudu od mađarskog kazališta. Opera će se sastati tekar u jesen, što je volja »svijetlog bana Pejačevića«. Neki ljudi čak žele talijansko operno društvo, ali to ne može i ne smije biti«. »Vienac« ističe: »Ako ne može biti hrvatska opera, ne smije biti ni talijanska, kome godi »Bela Italia terra del canto« neka slobodno prebrodi sinje more i nek ostane tamo. Sve se to čuje, vidit ćemo!«

U »Viencu« od 8 siječnja 1881 Šenoa piše glede opere: »Kad se hoće uščuvati domaća opera trebalo bi pridržati hrvatske članove opere to jest: Prikrilovu, Lesičku, Krambergerovu, Matačića, Kratohvila i zbor. Za tuđe sile ne marimo. Denegri naučio nas je pameti u koliko se mi Hrvati u takve goste uzdati možemo.« (Ova tvrdnja svakako najvećeg Zagrepčana Augusta Šenoe vrijedi i danas, možda više nego godine 1881. Opaska pisca).

Dok je opera nakon potresa mirovala Prikrilova nije htjela ostaviti svoj rodni grad, koji je sa svih strana trebao pomoći. Pjevala je na raznim koncertima, a ponajviše u korist potresom postradalih. Od tih koncerata je najistaknutiji onaj u Budimpešti. Priređen je za postradale Zagrepčane, zato ćemo tu priredbu pobliže opisati.

Nesreća, koja je Zagreb potresom zadesila trgla je i one Hrvate, koji su se tada nalazili van domovine. Tako su Hrvati, koji su u Budimpešti bili na naukama ili službama, odlučili svome hrvatskome Zagrebu u teškim časovima potresa u pomoć priskočiti. U tu svrhu priređuje »Odbor za priredbu hrvatski koncerata« u Budimpešti za postradale Zagrepčane koncerat. Ovu dobrotvornu nakanu pokrenuo je vođa Hrvata u Budimpešti — pravnik Samujlo Kocian.[11]) Da bi ta priredba što bolje uspjela, priređivači

Galerije su učvršćene i pobijeljene. Kuća je postala pristojnija i uglednija. Na samoj predstavi, koja je našem obćinstvu već dobro poznata, naročito su nas dobro zabavljali gg. Anton i Sajević.«

[11]) Samuel Kocian: Rodio se u Vukovaru. Gimnaziju je svršio u Osijeku i Bu-

su pozvali iz Zagreba hrvatsko pjevačko društvo »Kolo« da ono sa svojim programom sudjeluje. Isto se tako obrati priređivački odbor na Mariju Prikril posebnim pismom za sudjelovanje.

Pismo, koje je Prikrilovoj poslao priređivački odbor sastavio je i napisao društveni tajnik Samujlo Kocian, koji se je tada u Budimpešti nalazio na pravnim naukama. Pismo je sastavljeno u domorodnom duhu, pa ga zato ovdje u cijelosti donašamo:

»Cienjenoj gospodjici Marici Prykrilovoj, prvoj koloraturnoj pjevačici na operi u Zagrebu!

Nemila sudbina milog našeg Zagreba osobito se je taknula nas evo u tudjini boravećih sinovah Hrvatske pa odmah i zamislismo, kako da i mi polag svojih silah doprinesemo što k pripomoći postradalih žiteljah zagrebačkih. Odlučismo daklem prirediti koncerat s plesom i to u većem stilu. Tu našu zamisao možemo samo uz dobrohotno sudjelovanje obljubljene hrvatske umjetnice, — samo uz sudjelovanje Vaše cienjene gospodjice izvesti — te mi najmanje nedvojeć o Vašoj pripravnosti i požrtvovnosti usuđujemo se ovime u ime odbora, a možemo reči i u ime cielog našeg občinstva molbu staviti na Vas, da bi nas izvoljeli u spomenutom našem djelovanju poduprieti i kod našega, dne 16-oga prosinca (1880) obdržavati se imajućega koncerta svoje nam sudjelovanje obečati.«

Uz Kociana supotpisao je pismo Božo Toth kao potpredsjednik.

»Narodne Novine« od 18 prosinca 1880 pišu o tom koncertu, da je priređen u dvorani svratišta »K Evropi« u Budimpešti. Koncerat su posjetili najodličniji peštanski krugovi. Prisutan je bio ministar za Hrvatsku Koloman pl. Bedeković, kurijalni sudac dr. Mirko Šuhaj i drugi. Na koncertu sudjelovalo je 12 članova zagrebačkog pjevačkog društva »Kola« s društvenim zborovođom Gjurom Eisenhuthom. Otpjevali su zbor »Potres« koju

dimpešti, gdje je polazio i pravne nauke. Već kao pravnik isticao se u Budimpešti kao organizator tamo obitavajućih Hrvata. U tom nastojanju osnovao je »Hrvatsko pjevačko društvo«. Po svršenim naukama posvetio se financijalnoj struci. Službovao je kod ministarstva financija u Budimpešti. Zatim kod financijalnog ravnateljstva u Zagrebu i Vukovaru. Iz Vukovara bio je premješten Upravnom sudu u Budimpeštu kao referent za financijalne poslove. Godine 1918 odmah po prevratu pozvan je od Narodnog Vijeća, da u Zagrebu osnuje Upravni sud. Kod toga suda služio je neko vrijeme kao predsjednik. Nakon umirovljenja živio je u Zagrebu.

Za vrijeme službovanja kod financijalnog ravnateljstva u Zagrebu, Kocian i ako je bio zajednički činovnik, ipak se ističe kao dobar Hrvat. Stupa u pjevačko društvo »Kolo« te tu obnaša i čast tajnika, a radio je i u »Hrvatskom pjevačkom Savezu«.

Kao naročito priznati financijalni stručnjak radio je i na književnom polju pa je izdao razne porezne i pristojbene priručnike, koji su u ono doba bili jedini te vrsti.

Oženio se u Zagrebu sa Ivkom rođ. Höpller, kćerkom nekada poznate i ugledne trgovačke obitelji. Umro je u Zagrebu 13 kolovoza 1932 u 75 godini. Njegov sin dr Ivan Kocian, financijalni savjetnik u miru, boravi u Zagrebu.

pjesmu je Ivan pl. Zajc naročito za taj koncerat skladao. U toj pjesmi oponašala se je potresna tutnjava. Prikrilova otpjevala je Kuhačevu pjesmu »Srcu«, uz pratnju vojničke glazbe 70 pukovnije baruna Filipovića. Iza toga pjevala je iz Zajčeve opere »Lizinke« mazurku. Prikrilovu je općinstvo oduševljeno pozdravilo, pa je mazurku morala opetovati. Nadarena je krasnom kitom cvijeća na kojem je bila hrvatska i mađarska trobojnica.

»Kolo« je još otpjevalo Eisenhuthovu »Tebe Zlato« i »Moja ljubav«, te konačno Zajčev »U boj u boj!« Iza svake pjesme je zbor burno pozdravljen, a naročito dirigent Gjuro Eisenhuth.

Nakon koncerta započeo je ples, kojom zgodom se je plesalo Hrvatsko kolo. Plesali su ga i prisutni Mađari sa svojim gospođama. Za cijelo vrijeme priredbe, koncertni odbor nosio je kokarde sa grbom grada Zagreba. Uspjeh koncerta bio je odličan. Ostao je dobitak od 1000 forinti, što je poslano u Zagreb.

Peštanski »Pester Lloyd« od 17 prosinca 1880 ushićeno piše o tom koncertu te u velike hvali Prikrilovu, koju bi želio slušati na peštanskoj operi. Za zbor »Kola« kaže da je pokazao izvrsnu školu, a pjevači da su obdareni izvrsnim glasovima. Posebno hvali dirigenta Eisenhutha.

»Odbor za priredbu hrvatskih koncerata« u Budimpešti, posebnim pismom zahvaljuje se Prikrilovoj na sudjelovanju, te naročito ističe: »Ugodno nam je priznati da sjajan uspjeh toga za Hrvate u Budimpešti, a i za ovdašnje obćinstvo nezaboravnoga dana, imamo velecienjena gospodjice največim dielom pripisati i zahvaliti Vašemu uspješnom sudjelovanju, Vašoj požrtvovnoj pripravnosti i Vašoj umjetnosti.«

Na 27 i 29 siječnja priređuju Prikrilova i Matačić koncerte u Karlovcu. Pjevali su ulomke iz raznih opera. Na glasoviru pratio ih je Nikola pl. Faller.

4 veljače 1881 priredilo je »Kolo« koncerat u Glazbenom zavodu, u korist postradalih od potresa. Na tom koncertu pjevala je Prikrilova uz pratnju orkestra Kuhačevu pjesmu »Srdcu«. Njena točka naročito je pozdravljena, a prisutno općinstvo obdari je cvijećem. Zbor »Kola« izveo je Zajčevu pjesmu »O potresu«.

Na 17 siječnja 1881 prikazana je u korist glumca Slavana Bana[12]) igra

[12]) Aleksandar Ban kao glumac nazivao se Slavan. Rodio se 1847 u Zagrebu od oca Franje gradskog arhivara. Franjo Ban postade zagrebačkim građanom na 3 veljače 1821. (Rođen 1792 u Zagrebu, a umre 1858 u Opatičkoj ulici u vlastitoj kući broj 68, sada br. 19). Majka Rozalija bila je rođena Lenardo.

Slavan bio je glazbeno nadaren pa je tu struku kod Lisinskog počeo učiti. Iza očeve smrti nije Slavanu bilo moguće da nastavi sa glazbenim naukama, zato u ranoj dobi sa 17 godina, stupi u kazalište kao statist. Od godine 1864 dobiva manje uloge. Tada jedini glumački učitelj mlađeg domaćeg naraštaja, Josip Freudenreich, pripravljao je Slavana za ljubavne uloge. Nakon pripravnih nauka Slaven postade dramski glumac, a često se ga vidilo i u operi. Slavan bi možda postao izvrstan glumac, što se je vidilo u tome,

sa pjevanjem »Marija kći pukovnije« od F. Bluma. Iz naklonosti prema korisniku Banu glumila je Prikrilova ulogu Marije. Tom zgodom je pjevala veliku ariju iz Donizetijeve opere »Marija kći pukovnije«.

»Obzor« od 19 ožujka 1881 piše o nastupu Prikrilove da je ona spasila predstavu, jer je preuzela naslovnu ulogu. Njoj je imao korisnik Ban zahvaliti da je kuća bila puna. Prikrilova je te večeri nastupila više kao dramska glumica, nego pjevačica. Općinstvo je nastupom Prikrilove bilo ugodno iznenađeno, jer je vrlo dobro igrala i izgovarala.

U očekivanju da će zagrebačka opera opet započeti, Prikrilova je čekala da primi poziv za ponovni nastup. I nije se prevarila. Početkom mjeseca travnja 1881 stigne joj pismo od tajnika kazališnog odbora Lacka Mrazovića[13]) u kojem joj javlja, da je u Zagreb stigao tenorista Denegri, koji bi sudjelovao u nekoliko predstava u korist gradnje novog kazališta. U istu svrhu došao bi u Zagreb baritonista Koloman Matačić. Mrazović nadalje piše, da se je pomislilo na davanje opere »Traviate«. Pita Prikrilovu, dali bi bila voljna da sudjeluje. Mrazović navađa, da mu je pretsjednik kazališnog odbora dr. Marijan Derenčin naložio da se sa njom (Prikrilovom) u sporazum stavi. Prva predstava u korist gradnje kazališta bila bi priređena na 30 travnja 1881, druga na 2 svibnja. Za slučaj velikog interesa općinstva davala bi se još jedna ili dvije predstave. Dobitak druge i ostalih predstava podijelila bi kazališna uprava sa sudjelujućim umjetnicima. Mrazović konačno primjećuje, da bi rado osobno došao, ali mu je nešto pozlilo te po grdom vremenu ne može iz kuće.

»Vienac« od 14 svibnja 1881 piše da je neki dan poslije duljeg vremena pjevana »Traviata« sa Prikrilovom, Matačićem i Denegrijem. Predstava je dobro uspjela. Opera mogla se je pjevati samo zato, jer je Denegri pohodio Zagreb, inače ne bi imali tenora.

»Obzor« od 9 svibnja 1881 piše da je nakon stanke od šest mjeseci iza potresa, opet na 7 svibnja davana opera. To se imade zahvaliti Prikrilovoj, Denegriu i Matačiću, koji su naročito zato u Zagreb došli. Prikrilova je za svoje prekrasno pjevanje upravo obasuta cvijećem. Njeni naročiti štovatelji, otisnuli su vrlo zgodnu pjesmicu, te je po tadanjem običaju bacali po gledalištu. Denegri dobio je od nepoznatih obožavateljica srebrni lovor vijenac. Matačić je nakon arije »Provenski mili kraj« oduševljeno pozdravljen te je dobio dva lovor vijenca. Čisti prihod za gradnju kazališta iznosio je 272 forinta.

Obećane još dvije predstave »Violette« (»Traviate«) u korist sudjelujućih opernih pjevača bile su otkazane. O tom otkazu raznosili su se razni

da je često svoje uloge izradio do najmanje sitnice. Međutim po naravi bio je nestrpljiv, a često i površan. Tečajem godine 1883 oboli od poremećenja uma. Umre 11 siječnja 1884. Ostavio je suprugu Josipu.

[13]) Životopis Lacka Mrazovića priopćit ćemo u nastavku »Kazališnih crtica«.

glasovi. »Agramer Zeitung« od 12 svibnja 1881 pozivlje upravu da objavi zašto su ove predstave otkazane.

»Obzor« od 19 siječnja 1881 javlja radosnu vijest, da je ban Pejačević odlučio pridržati operu, pa je kazališnoj upravi naložio, da u rujnu naredne sezone 1881—1882 sa operom opet započne. Razumljivo je, da se je zagrebačko kazališno općinstvo veoma veselilo toj novosti, a ništa manje i tadanji naši operni pjevači. Naročito je ta vijest razveselila Prikrilovu, jer je znala da će sada moći ostati u svom milom Zagrebu. Doista od tog vremena pa do udaje (1887), nije nas više ostavljala.

Vrijedno je spomenuti, da je Prikrilova na 15 siječnja 1883 pjevala na koncertu hrvatskog pjevačkog društva »Kola«. Pjevala je »Fantaziju i varijacije« za sopran. Općinstvo ju je odlikovalo cvijećem. To je bio prvi koncerat koji je davan u novoj velikoj dvorani Streljane.[14])

Na 31 svibnja 1884 svršila se sezona. Istovremeno uslijedio je ponovni raspust opere i operete. Članovi opere oprostili su se na 30 svibnja 1884 u »Pustinjakovom zvonu«, a 31 svibnja u »Giocondi«. »Narodne Novine« od 3 lipnja 1884 pišu, da je u »Pustinjakovom zvonu« koloraturna pjevačica gdična Prikrilova slavila pravo slavlje, a uz nju i lirični tenor Deskašev. Prikrilova bila je odlikovana cvijećem i vijencima. Isto tako su sa odobravanjem bili odlikovani Lesička i Tercuzzi.

[14]) Velika dvorana Građanske Streljane prigrađena je godine 1883. Do tog vremena služila je za zabave mala dvorana, koja je sa starom zgradom građena 1837. Velika dvorana služi danas za kino, a u maloj davaju se barske zabave.

Sa velikom streljačkom dvoranom dobio je Zagreb i prvo stalno električno svijetlo. Do tada je Streljana bila rasvijetljena plinom. Električni dinamo stroj tjerao je parni lokomobil od 8 konjskih sila. Lokomobil bio je postavljen u baraki kraj streljačke zgrade. Električno uređenje povjereno je tvrtki Ganz et comp. u Budimpešti. Dinamo stroj bio je prve vrsti. Dobivena struja opskrbljivala je 4 velike kružne svetiljke na ugljen, od kojih su tri gorile u velikoj dvorani, a jedna u maloj dvorani. Kružne svetiljke imale su ukupnu jakost od 600 svijeća. U dvorani za strijeljanje, na podiju za glazbu i nusprostorijama svijetlilo je 20 žarulja »Glüchlichter« svaka u jakosti od 20 svijeća. Žarulje su bile svakako bolje od plinske rasvjete.

Cijeli Zagreb bio je znatiželjan kako će prvo električno svijetlo kod nas djelovati. Konačno je na 6 siječnja 1883 otvorena velika dvorana, pa je tom zgodom zasjala u novoj električnoj rasvijeti. Iste večeri priredilo je Streljačko društvo u velikoj dvorani promenadni koncerat, na kojem su svirale glazbe, vojnička i vatrogasna. Ulaznina za taj koncerat bila je dosta visoka, 1 forint po osobi. To je bio razlog, da koncerat nije bio jako posjećen.

»Narodne Novine« od 8 siječnja 1883 opisuju nam dvoranu i električno svijetlo, te kažu da su prostorije Streljane sada tako prostrane, da se 200 ljudi u njima gotovo izgubi. Nova dvorana svakako je ljepša i udobnija nego što je nekad bila dvorana Narodnog Doma u Opatičkoj ulici (sada stol Sedmorice).

»Narodne Novine« doslovno kažu: »da se u povijesti ovog zavoda može reći, da je sa gradnjom dvorane, mnogo učinjeno u kulturnom napredku glavnog grada.«

Streljana služila se je vlastitim svijetlom sve dok se nije god. 1908 priključila Gradskoj Električnoj centrali, koja od god. 1907 djeluje.

Raspust opere uslijedio je zaključkom Hrvatskog Sabora, koji je uskratio povišenje godišnje subvencije.

Zaključak Hrvatskog Sabora bolno se je dojmio ljubitelja naše operne umjetnosti, a naročito Zagrebčana. Posve je naravno da je taj događaj odjeknuo u Gradskom zastupstvu, koje je sve moguće poduzelo da operu zadrži. Prikazat ćemo kako su o tom u Gradskom zastupstvu tekle rasprave.

U skupštini Gradskog zastupstva 4 lipnja 1884 § 24, podnio je gradski zastupnik dr. Ivan Zahar sa drugovima prijedlog, neka se Gradsko zastupstvo kod zemaljske vlade zauzme za uzdržavanje hrvatske opere. Nadalje neka zastupstvo dotadanju gradsku subvenciju godišnjih 2000 forinti povisi na 10.000 for. i to od 1 siječnja 1885. Prijedlog je jednoglasno prihvaćen te je izabran odbor od 7 lica, koji će to pitanje raspraviti.

U skupštini Gradskog zastupstva 11 lipnja 1884 § 2, pročitan je prijedlog odbora za povišenje kazališne subvencije. U prijedlogu se naročito ističe, da se subvencija povisuje ali uz uvjet da se Gradskoj općini dade prilika sudjelovanja kod nadzora kazališta. Gradsko zastupstvo zaključuje, da se zemaljskoj vladi podnese predstavka u kojoj se ima naglasiti što skorija izgradnja novog kazališta. Grad. zastup. dr. Blaž Lorković preporuča neka se u predstavci na vladu naročito istakne, da je zaključak grad. zastupstva prihvaćen jednoglasno.

U skupštini Gradskog zastupstva 17 lipnja 1884 § 2, zastupnik dr. Blaž Lorković i drugovi predlažu neka gradski načelnik umoli sva tri saborska zastupnika grada Zagreba da djelotvorno, riječju i glasom nastoje, kako bi se hrvatska opera uzdržala. Iza toga neka načelnik gradsko zastupstvo o uspjehu izvjesti.

U skupštini Gradskog zastupstva 13 kolovoza 1884 § 5, pročitan je vladin dopis, iz kojeg se vidi, da će i nadalje ostati i drama i opera i to s razloga, jer je grad povisio godišnju subvenciju od 2.000 na 10.000 for. Vlada prihvaća nadzor nad kazališnom upravom po dvojici članova gradskog zastupstva. Za nadzor izabrani su dr. Ivan Zahar i podnačelnik Gjuro Crnadak. Ovi su bili dodijeljeni vladinom kazališnom povjereniku, odnosno vladnom kazališnom odboru. Zemaljska vlada u svom otpisu naročito priznaje, da je zagrebačka gradska općina povećanjem doprinosa spasila hrvatsku operu.

Na sjednici hrvatskog sabora od 27 lipnja 1884, stavio je zagrebački zastupnik Gjuro Crnadak prijedlog da se zemaljski kazališni doprinos od 32.000 forinti povisi na 40.000 forinti. Njegov prijedlog je po saborskoj većini zabačen.

Borba gradskog zastupstva kao i žrtve koje je morao Zagreb za operu doprinašati, jasno nam dokazuju kako je hrvatska opera morala vječno strahovati od prijetnje pred raspustom. Razlog tom strahu bili su tobože deficit i pomanjkanje novaca. Međutim pravi razlog dolazio je iz Pešte,

gdje se nije mogao trpiti uspjeli razvitak naše kazališne umjetnosti. Na žalost nalazilo se u našoj sredini ljudi, koji su peštanski jal poduprli i tako podržavali kazališnu opernu krizu.

Glas da bi hrvatska opera mogla biti raspuštena potaknula je Osječane, te se oni žure i pozivlju zagrebačku operu u Osijek, da ju slušaju, dok ju tuđa zavist a naš nehaj konačno na rastjera.

Zagrebačka opera rado se odazivlje pozivu Osječana, a pridružuje joj se i drama. Svi zajedno pod vodstvom neumornog Adama Mandrovića te Nikole Fallera putuju u Osijek. Na 2 lipnja 1884 počinje drama sa »Dorom«. Na 8 lipnja počme opera sa »Faustom«. 25 lipnja pjeva se »Nikola Šubić Zrinjski«.

»Obzor« od 28 lipnja 1884 priopćuje velik uspjeh koji je zagrebačka opera polučila u Osijeku. Ulogu bana Zrinjskog hrvatski je pjevao Vespaziani, Lesička pjevala je Evu, Prikrilova Jelenu, Deskašev Juranića, Anton Levia. »Obzor« ističe, da je opera uspjela preko očekivanja. Osječani su naročito oduševljeni sa lijepom pojavom Prikrilove, a sa pjevanjem i igrom Osječane je upravo začarala. Nagrađena je velikom kitom cvijeća, povezanom sa velikom hrvatskom trobojkom. Na predstavi »Zrinjskog« bio je u kazalištu biskup Strossmayer. On je ravnatelja opere Fallera osobito pohvalio i počastio sa lovor vijencem.

»Vienac« od 28 lipnja 1884 opisuje uspjeh hrvatskog kazališta u Osijeku, koje je tamo prvi puta gostovalo. »Vienac« primjećuje: »Dok svi očekuju odlučnu riječ našega Sabora o raspustu opere, osiječka »Drau« ne može se dosta nahvaliti naših vrlih umjetnika.« »Vienac« dodaje: »Dokinite danas operu, sutra će Zagreb sve vrviti od »Volksängera« svake ruke, a glumište će biti prazno. Dakle — upravo da onemogućimo da se bani u nas izrod njemačke kulture, nužno je da sačuvamo operu, koja ako i nije posve naša, barem nas nudja daleko pristojnijom duševnom hranom.«

Hrvatska opera i drama gostovala je u Osijeku do 1 srpnja 1884, kada je priređena oprosna predstava.

Oduševljena hrvatska osiječka mladež sastavila je »Pozdrav« hrvatskom kazališnom društvu koji je za vrijeme zadnje predstave bio među općinstvo dijeljen. Zadnja kitica »Pozdrava« glasi:

»Kad će Osiek bit i Vaša dika,
Hrvatska nam, kad bude velika
Dobro došli i bili nam zdravo
Zdravo, zdravo, po sto puta: Zdravo!«

Na 7 travnja 1884 davao se u kazalištu veliki filharmonički koncerat u korist gradnje novog kazališta. Sudjelovalo je pjevačko društvo »Kolo«. Na koncertu pjevala je Prikrilova ariju iz opere »Morela« od Gounoa. O tom koncertu »Narodne Novine« od 8 travnja 1884 pišu ovo: »Hoćemo li da budemo posve iskreni, moramo očitovati da neznamo, koja je bila dra-

žesnija, pomenuta arietta ili gospojica pjevačica. Obje su se općinstvu tako dopale, da odobravanju nije bilo kraja ni konca. Tom je arijom Prikrilova dokazala, da je vještakinja u koloraturi, i da joj je grlo veoma nježno i ljupko, makar nije jako.«

Na koncertu sudjelovao je zagrebački diletantski kvartet, u kojem su svirali: Ansel i Mirko Weis, O. Žert i M. Kuhar. U sudjelujućem orkestru svirali su diletanti: Farkaš, Miller, Smrekar, Sova i Rojc.

Na 8 travnja 1884, ponovljen je filharmonijski koncerat sa istim programom. Prikrilova je opet pobudila najveću pažnju. Obdarena je cvijećem.

Na 8 studenoga 1884 bila je na vrlo svečan način otvorena Strossmayerova Galerija slika. Tom zgodom bilo je posvećenje zgrade Jugoslavenske Akademije. Kod tih svečanosti sudjelovao je đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer, čijom darežljivošću je položen osnov Galeriji slika. Među ostalim svečanostima bilo je na 8 studenoga 1884 u večer svečana kazališna predstava. Davala se opera »Nikola Šubić Zrinjski«. Kod svečane predstave prisutvovao je biskup Strossmayer sa gradskim podnačelnikom Crnadakom.

»Narodne Novine« od 8 studenoga 1884 pišu da se ova svečana predstava može ubrajati među najbolje, prem se ni pjevači nisu mogli oteti utisku opće svečanosti. Solisti: P r i k r i l o v a, Lesička, Deskašev, Hreljanović i Tercuzzi, natjecali su se, da predstava što bolje uspije. Naročito je Prikrilova kao Jelena mnogo puta izazvana. Kazališni zbor pojačalo je pjevačko društvo »Kolo«.

Na 9 studenoga 1884 bio je veliki koncerat u Streljani u prisuću biskupa Strossmayera i drugih uglednih ličnosti. Sav domoljubni Zagreb došao je na koncerat, da time izrazi poštovanje i čast velikom biskupu, koji je svoj hrvatski narod obdario velikom kulturnom tekovinom — Galerijom slika. Kao uvijek, tako i ova opća narodna svečanost nije mogla biti bez naše Marije Prikril. Ona nastupa sa svojim najmilijim pjesmama: Kuhačevom »Srdcu« i Zajčevom »Domovini i ljubi.« Pjevanje Prikrilove pozdravljeno je burnim pljeskom a uz to je od svojih štovatelja primila lijepe kite cvijeća.

Na 6 studenoga 1885 priredio je Glazbeni zavod glazbenu produkciju u Prvostolnoj crkvi, prije njenog posvećenja, a u korist građevnog fonda. Izvedena je Rossinijeva molitva iz oratorija »Mosè«. U izvedbi ove točke nalazili su se kao solisti članovi naše opere i to: P r i k r i l o v a, Lesička, Tercuzzi, Vespaziani. Čelo je u kvartetu gudio profesor Artl uz pratnju orgulja. »Narodne Novine« od 7 studenoga 1885 izvješćuju, da je u crkvi bilo do 3.000 osoba. Orgulje je svirao virtuoz na orguljama Josip Labor iz Beča. Osobito se istakla Milka Trnina, odpjevavši crkveni napjev iz opere »Stradella« od Flotowa. Koncertom je ravnao Ivan pl. Zajc.

Na 27 lipnja 1886 sudjelovala je Prikrilova na koncertu »Glazbenog društva« u Senju. Prigodom tog koncerta posvetili su Prikrilovoj njeni senjski štovatelji naročito pjesmu, koja je za vrijeme koncerta općinstvu dieljena. Pjesma je puna domoljubnog zanosa i topline, pa ju u cijelosti donašamo:

Ti, što nam srdca osvoji i svlada
Na milju glasa i zanosa čista,
Ti — svetog pieva svećenice mlada,
Slavulju dragi iz domaćega lista,

Ponesi sobom spomen, što se blista
Nad imenom Ti širom našeg grada,
Tol trajno, ko što pjesma traje ista,
Kad tvoju žar uz Tvoje grlo sklada!

I hrli sretna do cilja li zlata,
Do cilja zlata do vrhunca svoga,
Do lovora Si u hramu Hrvata!

A sa tog visa, poleta Svoga,
Prileti nam grla umiljata;
Oj sječaj nam se Senja kamenoga.

Na početku zadnje godine svog plodnog djelovanja na našoj pozornici, nastupa Prikrilova u premijeri Donizetijeve opere »Ljubavni napitak« u ulozi Adine.

U sezoni 1887 i 1888 Prikrilova nije više stalno angažirana. Predstojala je njena skora udaja. Kazališna uprava bila je u neprilici, tko će Prikrilovu zamijeniti. Da se ta neprilika nekako odgodi zamoljena je Prikrilova, da do udaje nastupa kao gost. Na 10 rujna 1887 počimlje sa gostovanjem u operi »Nikola Šubić Zrinjski.«

»Narodne Novine« od 9 rujna 1887 pišu da Prikrilova istupa iz kazališne veze, uslijed toga morala se uprava pobrinuti da »toj ljubeznoj i zaslužnoj umjetnici nađe dostojnu zamjenicu.« Iste novine dodaju, da su neke Prikriličine uloge predane Miciki Freudenreichovoj. Za ostale uloge morala se je uprava ogledati za darovitu početnicu, a to je Danica Koppićeva. Ova je na 7 rujna 1887 prvi puta nastupila u ulozi Laure u »Djaku prosjaku.« Od općinstva je bila dosta dobro primljena. Koppićeva je učenica zagrebačkog glazbenog zavoda. Ulogu Laure napose je učila kod Zajca.

»Obzor« od 9 rujna 1887 primjećuje da Koppićeva nakon Prikrilove imade u kazalištu teško stanovište. Prikrilova je kroz dugi niz godina bila ljubimica zagrebačkog općinstva, pa ju kao takovu nije lahko zamijeniti. Nadati se je da će Koppićeva s vremenom tu prazninu nekako

U opereti »Đak prosjak«. Od lijeva: Micika Freudenreich (Branislava); Matilda Lesić (grofica Palmatica); Marija Prikril (Laura).

nadoknaditi. Na zagrebačkoj pozornici bila je Koppićeva angažirana samo kroz jednu sezonu. Zadnji puta nastupila je 26 svibnja 1888 u »Pustinjakovom Zvonu.«

Istupom Prikrilove iz kazališta nastala je još jedna neprilika. »Narodne Novine« od 19 rujna 1887 pišu, da se nova Zajčeva opera »Afrodita,« (riječi od Nikole Milana), neće moći davati, jer nakon istupa Prikrilove nema tko da pjeva naslovnu ulogu. Međutim čuje se da je pošlo

za rukom Prikrilivu sklonuti da iz zahvalnosti prema svom učitelju Zajcu, te drugarskog prijateljstva prema libretisti Milanu, nauči naslovnu ulogu. Opera bi se imala pjevati u prosincu 1887. Iste novine dodavaju: »Kazališne cedulje objaviti će nam valjda onda dražestnu gostinju kao gospodju Prikril-Crnadak.«

Opera »Afrodita« prvi puta pjevana je 3 siječnja 1888. Naslovnu ulogu nije pjevala Prikrilova, već gdjica Rozina Avoledo. Za ovu predstavu dekoracije su naslikali Antonini i Weingarten. Avoledo je bila na pokus uzeta da zamjeni Prikrilovu. Nastupila je 5 listopada 1887 u »Čuvidskom plesu.« Radi manjkavog glasa općinstvo ju nije simpatično primilo. Uslijed toga bila je angažirana samo kroz jednu sezonu.

Konačno dođe dan, kada se Marija Prikrilova rastala za uvijek sa starom teaterskom hižom. Došlo je vrijeme, da se i Prikrilova odazove pozivu, kojem se svaka žena rado odazivlje, a to je da stupi u ugodan brak, i da si tako razvije sretno obiteljsko gnijezdo. Zagrebačko kazališno općinstvo iskreno je žalilo konačan odlazak Prikrilove sa kazališnih dasaka. Znalo se je, da će se u mnogim predstavama njena otsutnost osjetiti. Razumljivo je, da je u takovom raspoloženju dan rastanka bio dirljiv.

Na večer 11 listopada 1887 žuri se brojno općinstvo na predstavu opere »Lucije Lammermoorske.« Pa kako i nebi, kada se te večeri oprašta — za uvijek — njihova ljubimica Marija Prikrilova. Istovremeno vidilo se kako služnici u kazalište nose vijence, kite cvijeća. U rukama mnogih gospođa i gospode opažaju se manje kitice cvijeća. Gledalište se puni, sjajno je rasvijetljeno, a pozornica pred zastorom iskićena je zelenilom. Posjetnici galerije neće da budu zadnji pa zato i oni zelenilom okitiše galerijske željezne ograde.

Prikrilova odabrala si za oproštaj »Luciju«, u kojoj operi je na 12 svibnja 1878 u Zagrebu prvi puta gostovala. Vrijedno je spomenuti, da je u ono doba angažirani tenor Ernest vitez Camarota, na oproštajnoj predstavi Prikrilove prvi puta pjevao u »Luciji« ulogu Edgarda. Camarota je inače pred zagrebačko općinstvo prvi puta nastupio 5 listopada 1887 u »Čuvidskom plesu.« Nama starijim Camarota dobro je poznati pjevač. U Zagrebu boravio je dugi niz godina. Ovdje je 26 veljače 1934 umro u 74 godini.

Zagrebačke novine se natječu da oprosnu večer Prikrilove što ljepše i pohvalnije prikažu.

»Obzor« od 12 listopada 1887 piše: »Smieškom na usnah a suzom u oku oprostila se jučer gćna Prikrilova od zagrebačkog općinstva. — »Obzor« ističe, da u svojim kritikama o Prikrilovoj nikada nije dolazio da ima nenadvladive obzire. O njoj mogla se je samo istina pisati, a ta je često manje izražavana, nego li bi se morala.

»Obzor« nastavlja: »Drago nam je s toga, što jučer nije bilo onih kojekakovih loših pjesmica, koje sa galerije bacaju ruke besćutnih služnika. Skoro bi se ljutili i na ono zelenilo na pozornici, kada nebi znali da su ga savile žuljave ali poštene ruke kazališnih radnika. Oni joj time iskazahu privrženost i ljubav. Prikrilova dobila je množinu vijenaca i cvijeća. Izazvana je bila nebrojeno puta. A kada je zastor posljednji puta spušten, mnogim se na oku pojavila iskrena suza, koja je najbolji dokaz koliko Zagrebčani žale za svojom Marijom Prikril.«

»Obzor« završuje riječima: »Jučer je zadnji put na kazališnoj cedulji naštampano bilo ime gdične Prikril, no uspomena njena uvijek će ostati živa i svježa u tradicijah naše Talije.«

»Narodne Novine« i »Agramer Tageblatt« pišu u istom smislu. »Agramer Zeitung« posvećuje oproštajnoj predstavi dva stupca, u kojima donaša umjetničku prošlost Prikrilove. Među ostalim piše, da naše Narodno kazalište u Prikrilovoj gubi silu, koju je teško nadomjestiti. Prikrilova je bila uzorak točnosti, a bila je iskrena drugarica. »A. Z.« završuje članak sa naročitom porukom svojih čitača, koji Prikrilovoj u njenom budućem bračnom životu sve najbolje žele. Ona je općinstvu zasladila mnoge večeri sa svojim umjetničkim nastupima.

»Hrvatska« od 12 listopada 1887 donaša o oproštajnoj predstavi Prikrilove posebnu za tadanje kazališne prilike zanimivu kritiku. Za Prikrilovu kaže, da je bila dražesnija nego obično. Na njenom licu bila je glavna crta: razstanak! »Kakav kontrast gdjica Prikril i naša Thalija. Sinoć nije bilo od potrebe da se jače kazalište razsvijetli, to bi bila nadomjestila pojava naše vrle umjetnice. Njeno pjevanje bilo je sinoć veoma krasno i čuvstveno.« Za samo kazalište kaže:

»Kazalište bilo je sinoć jače razsvijetljeno, pa smo tim jače osjećali, da smo u strašnoj ropotarnici. Vidjele su se sve pukotine, sve rupe, sva stvarnost, sav jad i nevolja naše Thalije. Švelje naše Thalije vrlo su liene. Koliko su već puta obečale novu haljinu, a sad već o toj haljini i ne govore.« Isti broj »Hrvatske« obara se i na stanovito općinstvo. Tako priznaje da općinstvo predstava na »par« pozornije sluša glazbu i veća je tišina nego tada, kada je predstava na »nepar«. Za ove posjetnike naročito nekih triju loža mora se reći, da se ponašaju neuljudno, svojim neprestanimi razgovori smetaju ostalo općinstvo. Te bezobzirne lože hoće da pokažu, da nije vrijedno slušati naše pjevače. Hoće da kažu, da im je dosadno u »provinciji«, pa da su se do sita naslušali prvih umjetnika u Beču. Opažamo na »nepar« i neke blijede nalizane nadute mladiće, koji su možda dva ili tri puta bili na četvrtoj galeriji bečke opere. Oni se glupo smiješe gledajući na pozornicu, a k tome još govore njemački! Samo da budu bolje zapaženi. Za nekoje gospojice pisac kaže, da za vrijeme

predstave suviše glasno razgovaraju — dakako njemački — nebili tako na sebe obratile pozornost kad već to ne mogu svojom »ljepotom«.

Ovu satiričnu kritiku tadanjeg kazališnog gledališća »Hrvatska« završuje: »Neka nam oprosti gdjica Prikril što smo se malo udaljili od sinoćnje njene predstave. Na žalost ona nam odilazi, ali čavrljanje u ložah će ostati.«

Na 28 listopada 1887 vjenčala se je Marija Prikrilova sa dr Vladimirom Crnadkom, odvjetnikom u Sisku. U ono doba obavljala su se sva odličnija vjenčanja u lijepoj baroknoj crkvi Sv. Katarine. Tako je i vjenčanje Prikrilove sa dr. Crnadkom u toj crkvi izvršio kanonik Nikola Horvat. Kumovali su gradski liječnik dr. Eugen Winkler i kazališni intendant Josip Kneizel. Na koru pjevalo je »Kolo« svadbenu pjesmu »Gospodinov je dan«. Crkva je bila puna otmjenog općinstva, koje se je konačno oprostilo sa svojom miljenicom.

Dr. Vladimir Crnadak bio je sin uglednog zagrebačkog trgovca i dugogodišnjeg gradskog podnačelnika Gjure Crnadka, te brata Milivoja Crnadka dugogodišnjeg glavnog ravnatelja Prve hrvatske štedionice. Dr. Vladimir Crnadak bio je odvjetnik u Sisku, gdje je kao dobar hrvatski rodoljub radio na kulturnom i društvenom polju, zato su ga Siščani veoma voljeli. Umro je 22 svibnja 1915 u 58 godini. Izim supruge Marije ostavio je kćerku Klementinu udatu za dra Milana Makanca, odvjetnika u Travniku. Klementina umrla je godine 1937. Sin Velimir, bivši časnik mornarice, sada je privatni činovnik. Sin Branko umro je kao đak 1911 u 18 godini.

* * *

Marija Prikrilova sada već gdja Crnadak, nakon što se je 11 listopada 1887 sa kazalištem oprostila, nije nikada nastupila na pozornici. Kao prava umjetnica suviše je volila milozvučnu pjesmu, zato se je nemože sasma odreći. Crnadkova se vrlo rado odazivlje pozivima pojedinih društava koja ju mole, da im priredbe ukrasi svojim milozvučnim pjevanjem. Nastupila je mnogo puta a uvijek sa priznatim uspjehom. Jedan takav društveni nastup opisat ćemo.

Na 11 kolovoza 1901 priređen je koncerat u središtu naše ubave Švice — Gorskog kotara u Fužinama. Tada je bilo u tom kraju oko 700 gostiju iz sviu strana naše domovine, a naročito se sakupilo mnogo Zagrebčana. Čisti dobitak koncerta bio je namijenjen fužinskom Dobrovoljnom vatrogasnom društvu. Pobudu za taj koncerat dala je gospođa Jelka Ružić supruga sušačkog veleposjednika Gjure Ružića. Na koncertu sudjelovala je Marija Crnadak-Prikril, odpjevavši tri točke. »Narodne Novine« od 14 kolovoza 1901 pišu, da je prekrasno pjevanje Crnadkove prisutne zanjelo kao u ono liepo doba, kad je Prikrilova bila našim kazališnim slavuljem.

Danas joj je grlo još ljepše i jače. Konstanca pl. Matačić supruga još danas živućeg Kolomana pl. Matačića odsvirala je na glasoviru ouvertiru »Fingalova špilja.« Koloman pl. Matačić tada kotarski predstojnik na Sušaku otpjevao je dvije točke.

Gospodina Matačića smo pred kojih dvije tri godine slušali na sastancima Društva Zagrebčana. Usuprot visoke dobe, on je još uvijek bio kod krepkog glasa, a predavanje mu je sigurno.

Marija Crnadak-Prikril, u starijim godinama

Najsjajnija točka Fužinskog koncerta bio je dvopjev iz »Zrinjskog,« kojeg su izveli Crnadkova i Matačić. Na istom koncertu davala se živa slika »Snjegulica«, izrađena od Zagrebčanke Marije Jambrišakove. Za tu živu sliku izradio je dekoracije zagrebački crkveni slikar Antonini. Kod ove predstave sudjelovali su Tinka Crnadak, Nada Ružić, te Viktor Ružić. (Kasnije odvjetnik na Sušaku i zadnji Ban Savske banovine.)

Koncerat posjetili su među ostalim tadanji veliki župan modruško-riječki Vladimir pl. Nikolić i kotarski pristav barun Vinko Zmajić.

Gospođa Marija Crnadak rado je podupirala naše mlade umjetnike, naročito u počecima njihovih nauka. Ona nam je odkrila jednu pjevačicu, koja je kao hrvatska umjetnica bila na ponos svome rodu. Bila je to Mira Korošec, Zagrebčanima dobro poznata. Pjevala je u našem kazalištu, a velike uspjehe postizavala je na vanjskim pozornicama.

O tome kako je gospođa Crnadak uznastojala da je Mira Korošec, sada udata Zlendić, privedena kazališnoj umjetnosti, kao i njen životopis, priopćit ćemo u nastavku »Kazališnih crtica.«

Na koncu životopisa gospođe Marije Crnadak-Prikril spomenut nam je dirljiv događaj, koji se desio prigodom proslave 75 godišnjice našeg neprežaljenog tateka Mikule Fallera. Fallerova 75-godišnjica proslavljena je na 22 travnja 1927 svečanom predstavom opere »Lucije Lammermoorske.« Prije početka predstave zaredale su čestitke i pokloni, a iza toga se jubilarac svima zajednički zahvalio. Spomenuo je, da je primio 123 čestitki, pa ih naravno sve nemože navesti. Ipak će jednu pročitati. Faller izvadi brzojav koji je glasio: »Travnik 22 travnja 1937. Jedna od »stare garde« sa Markovog trga srdačno čestita, ugodno se sječajući Tebe i čarobnog štapića pod Tvojim ravnanjem pjevajući 1887 Luciju Lammermoorsku. Živio na čast i diku hrvatske glazbe. Marija Crnadak-Prikril.«

Ovu čestitku prihvatilo je prisutno općinstvo naročitim oduševljenjem. Među prisutnima bilo ih je koji su se sjećali »Lucije« još iz stare teaterske hiže na Markovom trgu, kada ju je gospođa Marija Crnadak pjevala 1887, a i prije toga.

Na srdačnu čestitku gdje Crnadak odgovorio je Faller listom od 10 svibnja 1937. Ovo pismo sastavljeno je sa toliko originalnosti i srdačnosti, onako baš po zagrebački, pa ćemo ga zato u cijelosti priopćiti:

»Zagreb 10 V 1937 Draga Macica!

Od svih 150 telegrama, 246 pismenih čestitaka vijenaca, cvijeća, darova prigodom mog jubileja najviše me je uzradovao tvoj mili brzojav iz Travnika. Sjetio sam se one lijepe naše nepomućene mladosti, onog iskrenog prijateljstva i onog međusobnog štovanja, čega svega žalibože nestaje.

Sjetio sam se živo Tvoje oprosne predstave.

Bilo je to 11 oktobra 1887 dakle v oktobru bu prav 50 let. Ti si popevala Luciju, Enrika Vespaziani, Edgara Cammarota, Artura špajsni Rangl, Raimunda Tercuzzi, Elizu stara Vormastinka, a Normana Kazil.

Bila je sjajna predstava, opsipalo te je općinstvo ružicama, jer smo te svi volili i kao umjetnicu preštimavali. Dirigirao sam sa mlađahnim poletom — jer sam se baš onda vratio iz pariškog Konzervatorija, pun zanosa i pun ideala. — Sjetio sam se 7 i 8 rujna 1924 kad je bila svečanost »Vlašića«. Kad si ti onda poslije večere pri nama pjevala sve tvoje najbolje uloge, a ja sam te na klaviru pratio.

Popevala si kakti mlada pucica, tak je lepo tvoj glas zvučio, a kad smo se doma vraćali, zbio se onaj orijunaški incidens, pak su nas skorom vubili. Kaj češ vremena se mjenjaju, da bi bila sad kakova svečanost v Travniku, bi im se mi sad mogli revanširati, pak bi im mi zabili cvikl.

Draga Macica, još ti se jedput zahvaljujem na Tvojem milom sjećanju,

pozdravi mi Tvog zeta, a ja te onak po zagorski prav po domaći kušujem i jesem tvoj stari kolega Mikula.«

Na tom pismu pripisala je Fallerova supruga ovaj pozdrav.

»Priključujem se ovom pismu moga dragoga supruga zahvaljujuć isto na toplo izraženim željama, čestitki 75-godišnje, uz pridodatak da Vas i ja nikad zaboravit neću! Uz mnogo srdačnih pozdrava vazda Vas obožavajuća stara Zagrebačka odana Tekla Faller.«

Svršivši životopis i rad naše Zagrebčanke gospođe Marije Crnadak-Prikril priznajemo, da smo taj članak ponešto produljili. Nadamo se, da su naša priopćenja o toj hrvatskoj umjetnici zabavljala čitatelje. Tu su upoznali zanimive crtice našeg starog teatra, koji je nedjeljiv od prošlosti nekadanjeg Zagreba. U tom starom teatru kroz 60 godina njegovog opstanka, Zagrebčani proveli su mnoge ugodne »cajte«, zato su iskreno žalili kada ga godine 1896 neumoljivi ljudi srušiše, da na njegovom mjestu izgrade suhoparne magistratske kancelarije. U istinu, dobili smo novu prekrasnu baroknu teatersku hižu, ali ova tadanjim Zagrebčanima nije mogla da bude tako intimna i tako »naša« kao ona stara gornjogradska podrtina. Da! lijepa i blažena su ta nekadanja vremena bila, zato je dobro, da ih iznašamo da čitatelje bar za čas odvrnemo od današnje nervozne pune teške neizvjesnosti.

Što nas čeka neznamo! Dobro je da saznamo bar ono, što je bilo, da nam to bude neki melem u tim teškim vremenima.

Spectator:

IZBOR GRADILIŠTA ZA NOVU VIJEĆNICU

Prije kojih 8 godina bilo je u našoj javnosti tretirano pitanje premještenja gradskih ureda iz gornjeg Grada u donji a u vezi sa tada aktuelnom parcelacijom odn. naumljenom rasprodajom tzv. Zakladnog bloka, koje je uskrslo odmah po rušenju stare Bolnice. Zanimanje za ovaj predmet bilo je prilično živo, pa se pisac ovih redaka u brojnim publicističkim člancima (od kojih su nekoji imali polemičan značaj), trudio mjerodavnim prikazati odn. dokazati potrebu napuštanja starih ubikacija na Griču i stvaranje jedne širokogrudne moderne ustanove, koja bi obuhvatila sve gradske uredovnice, a bila bi, rezerviranjem južnih gradilišta u Bogovićevoj ulici, sposobna i za proširenje. Iz inostranstva stizale su financijski i tehnički svestrano razrađene ponude, kao ona Ing. Savića iz Chicaga te tvrtke Mayräder i drug iz Graza, — koje su sve, i ako povoljne po općinu, po tadanjim gradskim ocima bile a limine zabačene, zemljišta naprosto rasprodana, izgrađena (ali jao: kako!), a gradski uredi ostadoše u svojim starim, nemogućim prostorijama. I ako je svakom misaonome odavna bilo jasno, da jedan skalupljeni kup zgrada, koji je nastao oko jedne, u ostalom niti originalne a niti kao gradski dom prvotno građene već od privatnika nabavljene jezgre, — ne može služiti kao praktičan, a nekmo li reprezentativan dom jednog nastajućeg velegrada, — ipak se na mjerodavnim mjestima uporno odbijala svaka pomisao na jedno efikasno riješavanje ovog životnog pitanja po grad i njegove interese. Jer da jedan konglomerat od 5 zgrada nastalih onako od zgode do zgode, a koje su služile u svom početku kao gradska hiža općine »Nobilis Civitatis in monte Graecii« iliti Plemenitog Varoša na brdu Gradec, sa svojih 7 do 8 tisuća purgara, nije više podesan upravni centar za grad od četvrt milijona stanovnika, a čije se središte već skoro jedno stoljeće nalazi na Jelačićevom trgu, ne može nitko misaon zanijekati. Pa i u samom građevnom pogledu, ne gledeć na sve ostalo, zgrade su nemoguće: podovi u različitim visinama, otvori zida prerazlični, karakteri zgrada oprečni, kao da se uprav htjelo i izvana izbjegavati svaku pomisao da je to zapravo imala biti jedna zgrada! Mimogredce spomenuvši: niti onda kad se vijećnica izseli, neće zbog slike gradske, ovaj skup kuća moći ostati kaki jest, već će se morati uskladiti arhitektonskom značaju Staroga grada, čime će se sigurno saglasiti i naš prof. Szabo i arh. prof. Bauer.

Sad, kad je ovo pitanje odlukom: Gornji grad Banovini, a Donji Općinskoj upravi, načelno i to svakako posve ispravno i logično riješeno, poprimilo je pitanje gradnje vijećnice konkretniji oblik. Jer da netko, tko je došao recimo iz Mostara ili Vinkovaca, imade da žali polazak u gornji grad radi posla kod Banovine, nesmisao je tvrditi. Naprotiv pako gradska uredovnica mora biti na dohvat svakom građaninu, dakle u samom srcu gradskog života gdje život grada najjače kuca i vrije, a to je baš na samom Jelačićevom trgu! Tako je to posvuda na cijelom svijetu. Nažalost bivše grad. uprave promašile su tu jedinstvenu priliku god. 1931 i time onemogućile 100%-tno riješenje.

Danas moramo tražiti soluciju koja bi se idealnoj barem toliko približila koliko je god samo moguće, dakle recimo u slici: jedno npr. 80%-tno (ili 75%-tno) riješenje. Još uvijek bolje nego ništa.

Prema tome imalo bi gradilište za Vijećnicu da odgovara slijedećim zahtijevima:

1 Da leži u najstrožem centru grada ili da mu se što moguće jače približi.

2 Da omogućuje jedno praktično, ali ujedno arhitektonski i urbanistički zadovoljavajuće riješenje, dakle prije svega da bude objekt sa svih strana posve slobodan.

3 Da je po najboljoj mogućnosti prosto od zgrada, koje bi trebalo ponajprije nabavljati, izgraditi za njih potrebite nadoknade, (a za koje treba i opet tražiti odgovarajuća zemljišta) čime se svime potrati godinama vremena pravnim, administrativnim i ekonomskim predradnjama umjesto samom vijećnicom. Dakle i vremenska komponenta igra vidnu ulogu.

4 Da je što jeftinije.

Biti će dakle zgodno da prodiskutiramo u kratko sve u posljednje doba od zvanih, — a čestoput i od nezvanih — predlagane alternative pa da uznastojimo dati objektivnu sintezu, ne bi li se riješenje ovog, svakog građanina a navlastito dabome autohtonog, živo zanimajućeg pitanja našlo i provelo što ljepše, bolje, brže i jeftinije po općinu.

Prelazeći preko nekih u dnevnoj štampi »iz redova građanstva stiglih« predloga, kao: Rušenja čas Promenade, čas Opatičke ulice do Povog Tornja itd i gradnje vijećnice na ruševinama Starog Grada, što je već s toga nelogično, što je u protimbi s definitivnom odlukom da iz praktičnih razloga vijećnica mora u Donji grad, apstrahirajuć nadalje od urbanistički teške pogriješke pa i ogromnih troškova, prelazimo na drugu jednu takovu sugestiju, jošte možda fantastičniju. Naime: Da se nabavi i poruši čitav blok između Jelačićevog trga, Jurišićeve, Kurelčeve, I Nove ulice preko bivšeg zemljišta Mervar (o Gradskoj Štedionici gosp. predlagač u H. D. mudro šuti), istaknuti je, da bi nabava i rušenje tih 5-tero

i 4-verokatnih zgrada (kao i 3 i 2 katnih), iziskivala i vremenski i novčano barem 2 puta toliko žrtava, koliko stvaranje potpunoma dovršene gradske Vijećnice. Sama zgrada Elzafluiddoma vrijedi 12, a ona do nje 7 milijuna, a za te novce može se već pristojna vijećnica podići. Sjetimo se da je eksproprijacioni postupak, za ulicu potrebite stare kućerine Mervar koštala gradsku općinu oko 4 i pol milijuna, a trajala je 5 godina! Šta bi svijet rekao, kad promisli da smo 1931 god. propustili, ako ne već izgraditi a ono bar rezervirati, Zakladni blok, a 8 godina kasnije na istom trgu uz trošak od 40 ili 50 milijuna nabavljati ići najskuplje najamne objekte u gradu! Ono o dućanima nema važnosti za amortizaciju, jer se prije mora kod nabavke vlasnicima u gotovom kapitalizirati renta, a to povećava procjembenu vrijednost za najmanje istu svotu. U ostalom je nelijepo da se ispod svečane dvorane vijećnice nalaze kojekakovi dućani, što bi se osobito očitovalo kod večernjih svečanosti u dvorani i pogledu s ulice.

Preostaje dakle da se pozabavimo sa stvarnijim predlozima.

U tu ćemo svrhu podijeliti mjesta u 2 grupe: Takova južno od željezničke pruge i takova sjeverno.

Prema kriterijima, kojima po uvodno specificiranim zasadama treba da odgovara jedno valjano gradilište za vijećnicu, po našem bi mišljenju svako smještavanje južno od pruge bilo u potpunoj protivnosti sa tačkom 1, jer bi umjesto u centar grada, došla vijećnica na periferiju. Nemojmo se varati: Trnje ostaje Trnje, a Grad Grad. Niti za 60 godina neće tamo biti centar, recimo odmah nikada. Grad naš po svom organskom razvoju gravitira na Jelačićev trg, tu ne pomaže ništa. Makar Sud, Knjižnica, Univerzitetska odjeljenja, Opera itd event. s vremenom došli na Jug, — Vijećnica toga ne smije ni pomišljati! Ona se gradi sada i trebamo ju hitno, tj zapravo odmah. Smatramo dakle predlog da se gradi na zemljištima parceliranog dijela gradske vrtljarije južno od Varaždinske ceste, posve nepodesnim. Jedino što bi se moglo u prilog toga reći, bilo bi da je tlo gradsko, dakle (u smislu tačke 4) jeftino. Ali je oblik zemljišta (oko 60 m široko na cca 160 dugačko) toliko nezgodan i protegnut pravokutnik, da bi zgrada izišla ko jedna kobasa, a o slobodno stojećoj monumentalnosti ni govora.

Time držimo da smo i ostale predloge koji se odnose na mjesta onkraj željezničke pruge, ocijenili kao negativne.

Vojnički objekti: Zrinjskoga vojarna i Intendantsko spremište na Savskoj cesti, čine drugu grupu predloga. Zrinjska vojarna doduše stoji na tlu gradske općine, ali to stvarno ne mijenja poteškoća koje bi premještaj tih 15 velikih zgrada za jedan čitavi puk, sa štabom i drugih akcesorija, u ekonomskom i administrativno-pravnom pogledu pružao kod

likvidacije tog kompleksa. Nova bi vojarna, koju bi država tražila odmah, svakako prije no što li se dirne u zgrade stare, a pogotovo obzirom na današnje vladajuće prilike, bila težak teret za grad. financije. Isto bi tako premještaj Spremišta sa Savske ceste, gdje bi uza to valjalo i zemljište nabavljati, jer je erarsko, stavljalo općinu pred zadatak: umjesto vijećnicom, morala bi se baviti traženjem gradilišta a bome i novogradnjom vojnih magazina, prije no što bi i mogla pomisliti da se pozabavi gradnjom svog gradskog doma. Tehnički držimo pako da riješenje koli Zrinjske vojarne toli Magazina ne bi bilo sretno. Vojarna je 1 i pol kilometra daleko od gradskog središta, tik uz željezničku prugu, a potonje još većma može se reći vaši za Magazin. K tome je oblik gradilišta Magazina tako nepravilan trapezoid, posve nemonumentalan, nesimetrično i u blok privatnih najamnih kuća 2. i 3. klase položen, da bi gledanje prozora od dviju fronti vijećnice u kuhinje i zahode tamošnjih kuća, bio jedan način riješenja toliko nezgrapan, nestvaran i promašen, da bi se i građanstvo punim opravdanjem protiv takovog rada ogradilo.

Predlaže se iskapanje i planiranje cijelog (on leži danas dublje od uličnog nivo-a), Botaničkog Vrta za dobivanje gradilišta! To bi bio jedan vandalizam, protiv kojega bi i Banovina, kojoj je vrt dan na uporabu i ako je gruntovno vlasništvo de jure gradsko, punim pravom prosvjedovala, a valjalo bi svladati i otpor Sveučilišnih krugova da joj se naučno pomagalo, vrt, bez daljnjega oduzme. Držimo da to ne bi niti uspjelo, a tim većma, što se jedan stari vrt ne da samo tako nadoknaditi košto jedna npr. zgrada. Takva stvar treba barem 6 do 10 godina dok uopće postane vrtom otkad se na novo nasadi. Uništavati napokon jedini park u donjem gradu, gdje toliko oskudijevamo na perivojima, bio bi i u obziru socijalnom i higijenskom jedan težak prestup.

Što da reknemo o predlogu da se gradi između Akademije i Umjetničkog paviljona gdje danas stoji stari Kemijski Zavod sveučilišta? Predlagatelj toga mjesta zaboravlja, ili ne zna možda niti, da se u krugovima zainteresovanih faktora nedavno podigla prava bura negodovanja zbog namjere Drž. Hip. Banke, koja htjede na mjestu palače Vraniczany, kasnije Seljačkog doma, podići ovisoku bankovnu palaču. Zamislimo li pogled, koji bi jedna za 3 ili 4 kata povrh krova Umjetničkog paviljona stršeća ogromna zgradurina vijećnice (jer toliko joj treba obzirom na nužne prostorije), dolazećem putniku sa podnožja Tomislavovog spomenika pružala, moramo ovakovo vandalsko kvarenje Zrinjevca odbaciti kao neprihvativo.

Gradilište na kom se danas nalaze zgrade Sokola, Kola i Kazališno skladište scenskih rekvizita, u glavnom je, izim plohe koje pokrivaju same zgrade odn. malo dvorište, — općinsko vlasništvo. Ono odgovara oblikom, monumentalnošću i situiranjem prema centru, ali mu je mana:

1) da se mora bez trenutka odlaganja nadomjestiti kazalištu nužno spremište koje mora ležati tik uz kazalište, a 2) da se pokvari ovo, odavna za sveučilište rezervirano mjesto. Ono leži između samih univerzitetskih zgrada, u našem tzv Quartier Latin-u, pa bismo za koju godinu namjesto sadanjeg pitanja: kamo s vijećnicom, imali drugo isto tako bolno: kamo sa sveučilištem?

Čuo se predlog, odn. sugestija koju je zabilježio i naš list u rubrici Šetnje Purgara, da bi se pokušalo putem zamjene za zgrade u gornjem gradu, dobiti zgradu donjogradskih centralnih srednjih škola (Kršnjavijeva iz god 1895), na koju bi se moglo, uz odgovarajuće produženje krila prema zapadu i spajanje njihovih krakova poprečnim traktom, — nadograditi još 2 kata (zide je ogromno debelo). Zgrada bi se mogla othoblanjem pročelja uprostiti, a zide bilo bi dobro, tim više što se može dodatkom jednog duž hodnika pridodatog dvorišnog trakta dobiti znatno veći kapacitet prostorija. Pošto bi Banovina dobila u zamjenu uredovnice u gornjem gradu (osim Palače Oršić-Rauch, muzeja i gr. knjižnice, i Gradske Dvorane na Dvercima za primanje gostiju), trebala bi se ona sama poskrbiti za nadoknadu srednjih škola, za koje se u ostalom preporuča decentralizacija. Taj je predlog vrijedan pozabave.

Kompleks SS Sv Vinka u Frankopanskoj ulici kog bi trebalo nabaviti i srušiti, prije svega crkvu — za koju kanonski propisi traže da se mora prije toga izgraditi u blizini jednako velika ili veća, — bio bi jedno jako skupo i mnogo vremena iziskujuće riješenje. Držimo da je približna procjena toga kompleksa sa 23 milijuna odveć nisko uzeta. Šta će biti sa starim Sveučilištem? Zar da se i to ruši? Onda je pitanje još kompliciranije jer treba dvije monumentalne nove zgrade. Smatramo da bi čč. ss. obzirom na njihov povoljan materijalni položaj, stavljale tom prijedlogu ususret velike zahtjeve, što bi ostvarenje namisli oteglo u nedogled.

Sjeverni dio Dolca uz Opatovinu, ne smatramo sretnim riješenjem jer je u Starom gradu, skučeno i bez prave slobodne monumentalnosti. Da bi više u visinu razvita zgrada arhitektonski konkurirala sa katedralom ispravno je opažanje.

Zemljište Paromlina zapravo je implicite sadržano već u ocjeni gradilišta onkraj pruge. Nabava tvornice za 25 milijuna Din znači ujedno i uništenje, bar u ovoj formi, jedne postojeće industrije, što bi dandanas bilo skrajnje nepopularno. Držimo da se likvidacija Paromlina za 25 milijuna ne bi mogla sprovesti. Pristup preko mosta kod kolodvorske pošte, (drugog za sad nema!) bio bi uprav jadan.

Vidjeli smo kako je nalaženje jednog podesnog gradilišta za novu vijećnicu, koje bi istodobno po mogućnosti najbolje odgovaralo svim uslovima istaknutim pod točkama 1 do 4 u uvodu ovoj maloj raspravici, jedna

stvar podosta tegotna, a naročito kad se uvaži da i vremenska komponenta igra ulogu, jer gradsku vijećnicu t r e b a m o, i to ne za 5 ili 10 godina, već sada.

Ipak mislimo, da je potrebno istaknuti još jednu alternativu, koju pisac ovih redaka smatra u neku ruku svojim predlogom:

Trebalo bi Svačićev (prije zvan »Starčevićev«) trg jednostavno izgraditi.

Sva su 4 uslova ovdje ispunjena: Zemljište leži tako blizu Jelačićevom trgu kako je to uopće moguće. Zgrada je sa svih strana slobodna okružena ulicama, arhitektonsko riješenje (golema kocka), namiće se samo od sebe. Tlo je prosto od zgrada, prema čemu nema ni časka zavlake vremena. Napokon tlo je gradsko i ne stoji ni prebite pare. Troškovi stvaranja vijećnice ograničeni su na tehnički rad oko gradnje. Sve su ceste gotove te providene svime što gradska podzemna postrojenja traže.

Imade i nekih mana, kaošto ništa na svijetu nije savršeno, kako indijska poslovica kaže: nijedan Lotus bez petljike. Da se gubi jedan u ostalom ne baš bezuvjetno nužni »Sqare« ne igra, obzirom na neposrednu blizinu Mihanovićevog, Tomislavovog, Starčevićevog i Botaničkog perivoja i brojne prazne plohe u najbližem susjedstvu, znatnije uloge, pa će se to dječje igralište, u ostalom mnogo manje važno od Vijećnice, lasno pregorjeti. Druga je možda mana, što su postrane ulice fiksirane, mjesta za predbašće nema jer je potrebito za korisnu plohu zgrade, osim na sjevernoj strani gdje je glavni ulaz, — pa će zgrada, bar u nižim katovima, na nuzgrednim stranama biti donjekle stješnjena, nu nipošto toliko, kaošto je npr. Obrtnički Dom od 8 katova u najužoj našoj ulici, Ilici.

Kratak opis zgrade: Vanjske mjere oko 68 na 66 m, mjere velikog unutarnjeg dvorišta oko 44 na 44 m, dvorište lijepo fasadirano i parkirano a može se providiti i arkadama. Pred glavnim ulazom oko 17 m prostora za parkiranje auta, tako da je zgrada od sjevernog građ. pravca Žerjavićeve ulice udaljena 40 m, što je kod jedne visine od cca 25 m posve povoljan vidni kut. Traktovi su oko 12 m duboki, sadržavajući po 5 m ulične, 4 m dvorišne a oko 3 m hodničke širine. Katova imade, osim prizemlja, još 6 dakle ukupno 7 spratova. Dvorišni su uredi obzirom na mir i tišinu daleko od ulične buke, vrlo ugodni. Prostora imade dosta, jer kod jedne izgrađene površine od 18 000 m² od česa otpada oko 5500 m² na hodnike i stubišta itd, ostaje za čiste uredovnice 12 500 m², a računajuć za svaka po 2 činovnika jednu sobu od cca 20 m², izlazi 625 soba sa 1250 činovnika. To odgovara, prema tabeli postavljenoj po gradskom šefu građevnog Odjela Ing. Zemljaku u broju II/15 od 1939 »Gradskog Namještenika«, po prilici broju stanovništva od 403 000, koliko citirani autor računa da bi god. 1960, dakle za 20 godina, moglo biti u Zagrebu, pretpostavljajući povoljan prosperitet. Bude li se ukazalo potrebnim, trebat će proširiti prostorije, kup-

njom i rezerviranjem (već sada!) gradilišta na zapadnoj strani trga, odnosno na uglu Žerjavićeve (Ing. Kalda) i kraj broja 15 (Ing. Čalogović). Dobro bi bilo nabaviti ona podalje čim prije, jer bi mogla poslužiti kao objekt za zamjenu za međutim netom po Penzionom Zavodu kupljeno gradilište na istom trgu br. 11, a koje je, jer se spaja sa susjednim br. 12, za gradske svrhe mnogo bolje od Kaldinog ili Čalogovićevog. Na taj bi se način moglo smjestiti još barem daljnjih 250 do 300 radnih mjesta, dakle bi i za budućnost bilo dosta, bar predvidivo, do god. 1970 ili 80.

Troškovi bili bi za normalnu, nu bez naročitog luksusa izgrađenu zgradu oko 20 milijuna, gradilište ništa. Za umjetničku opremu dvorane, kiparskim i slikarskim relijefima, stakloslikarijama i relijefima na fasadi, ne može nitko reći koliko i kada će se sukcesivno votirati. Za sada treba nam ureda i to brzo.

Budu li ovi redci donijeli svoj dio kako bi gradska općina, — iza što je toliko utrošila na klaonice i tržnice, groblja i tramvaje, škole i bolnice, sajmišta i vodovode, kanale i ceste, — napokon ozbiljno uzela u ruke i svoju vlastitu potrebu Gradskog Doma, — piscu će biti to najljepša zadovoljština. Ne dao Bog, da se i opet počine nepopravljive grijeske košto je to znalo bivati u nedavnoj prošlosti. Sada kad se uviđaju, prekasno je okajavati!

DRUŠTVENE VIJESTI

Sjednica Upravnog odbora. Dne 14. studenoga t. g. održao je naš Upravni odbor u ostavci svoju sjednicu, na kojoj su riješene sve potrebne pripreme za izvanrednu glavnu skupštinu, određenu za 10. XII. t. g. u svrhu izbora novog Upravnog odbora, kako smo to već javili u zadnjem broju naše revije. Na istoj sjednici primljeni su slijedeći novi članovi i to: Bratoljić Štefanija, činovnica Banske vlasti, Levačić Franjo, krojački obrtnik, Miler Vilma, udova sveučilišnog profesora, Svoboda Ivan, vrtljar na Mirogoju, i Šimunec Štefica, činovnica Banske vlasti kao redoviti. Za. tim: Grünbaum Ante, knjigoveški obrtnik i Gjuranec Marijan operni pjevač kao podupirajući.

Naša Martinjska zabava. Na Martinje, dne 11. studenoga t. g. priredili smo u našim lijepim prostorijama u Berislavićevoj ulici 20, našu ovogodišnju Martinjsku zabavu, koja je lijepo uspjela.

Poslije krštenja mošta, koje je na veoma svečan i originalan način obavio naš član i operni pjevač g. Nikola Bogdan uz asistenciju gg. članova Kresnika i Pleteršnika, slijedila je lijepo animirana zabava. Član našeg društva i Volksopere u Beču g. Marijan Majcen, otpjevao je nekoliko popularnih arija iz svojeg bogatog repertoara, a na glasoviru ga je pratila gđa prof. Ivana Arnold. To je za sve prisutne bio u istinu lijep i nezaboravan utisak, pa je umjetnicima priređen spontani aplauz. Poslije toga je naš član i humoristički pjesnik g. Kovačić-Žlabravec sa svojim »ex pres« stvorenim stihovima izazvao puno veselja i odobravanja. Posjet naših članova sa obiteljima na ovoj zabavi mogao je doduše biti i bolji — jer su učinjene pripreme to opravdano i zasluživale, ali je ipak veliki broj naših članova smatrao za svrsi shodnije poći u Zagrebački Zbor na zabavu Hrvatskih Zagoraca. I ako smo zbog kratkoće vremena — jer se je dugo čekao odgovor u stvari dvorane u Matici Hrv. obrtnika — propustili poslati pozive za zabavu i time i nehotice posjetu škodili — jer su članovi na pozive naučeni — ipak smo smjeli očekivati više razumjevanja od naših članova. Kao sve naše priredbe, tako i ova odlikovala se je jednom Zagreba dostojnom otmjenošću i solidnošću naših članova, pa bi bilo ne samo u interesu društva kao cjeline, nego i samih članova korisno, da naše priredbe budu što bolje posjećene. Sada barem imamo udobne prostorije, imamo administraciju i poslugu, za sve to društvo razmjerno dosta žrtvuje a sve je to mijenjeno samo članovima. Čemu tražimo nješto izvan sebe samih?

Naša intimna kućna zabava na staru godinu. Zabavni odbor našeg društva na želju nekih članova zaključio je, da se na staru godinu 1939. u našim prostorijama Berislavićeva ul. 20. priredi intimna kućna zabava s malim programom. Mi na to upozorujemo naše članove sa molbom, da na ovu zabavu sa svojim c. obiteljima izvole u što većem broju doći. Prijave dnevno u pisarnici.

Sv. Nikola u »Društvu Zagrebčana«. Dana 3. prosinca priredila je »Gospojinska sekcija Društva Zagrebčana« u 5 sati poslije podne u svojim prostorijama u Berislavićevoj ul. br. 20. Nikolinsku svečanost. Kod te priredbe je nagrađeno 12 siromašne djece gradskih škola obućom, odjećom i slatkišima.

Svečanost je uspjela u svakom pogledu. Lijepi program koji je sastavila i s djecom uvježbala pročelnica »Gospojinske sekcije« gđa Danica Jerand, izveden je na opće zadovoljstvo i besprikorno. Oko 24 djece pozdravilo je goste, kojih je bilo oko 100 lijepom pjesmom: »Dobro došli« od Ferde Livadića, uz pratnju na glasoviru gđice Lele Šafranek. Iza toga odigran je od učenika Pavla Dürrigla i Janke Poljak malen igrokaz: »Sv. Nikola dolazi«. Zamalo osvanuše anđeli i pjesmom najaviše djeci dolazak sv. Nikole, koja opet pjevajući izraziše želju vidjeti sveca. Zamalo došao je u njihovu sredinu sv. Nikola u pratnji Krampusa. Lijep njegov pozdravni govor djelovao je vrlo ugodno na nazočnu djecu,

koja ga na usta svoga druga Teodora Dürrigla učenika II. r. gim. zamoliše da im dopusti izvesti nekoliko točaka u počast sv. Nikole. Dobri starac dobrohotno udovoljava želji djece, a konferencier Teodor Dürrigl javlja da će plesati njegova drugarica Đurđica Draveczky. Ples je bio vrlo lijep, ritmički besprikorno izveden i nagrađen velikim i zasluženim pljeskom. Konferencier Teodor Dürrigl moli i opet dopuštenje u sv. Nikole da mu drug R. Ašer nešto zasvira na harmonici. Spomenuti učenik I. r. g. odsvirao je na opće zadovoljstvo 2 točke i nagrađen je pljeskom. Tada pristupiše djeca sv. Nikoli, te mu u stihovima iznesoše svoje mane s molbom da im oprosti i udijeli darove. S pjesmom: »Čuj, Niko, molbe naše« svršila je svečanost, a sv. Nikola tada obilno nadari djecu. Iza toga razvila se vesela zabava s plesom sve do 10 sati. Prihod bio je namijenjen siromašnoj djeci. Ova priredba »Gospojinske sekcije« uspjela je i u moralnom i materijalnom pogledu.

LISTAK

PREDAVANJE O TJELESNOJ KULTURI

Održala je dne 1. prosinca u veče pred punom dvoranom u Kumičićevoj ul. br. 2, apsolventica Škole za tjelesni uzgoj gđica Kostić Nada (Cica) koja se nakon uspješno završenih studija nedavno povratila iz Njemačke. Svoje je instruktivno, rijetkim poznavanjem predmeta doneseno predavanje razdijelila u 3 dijela. U prvom je, tako reći teoretskom dijelu dala presjek iz razvitka tjelesne kulture počevši onamo od helenskih vremena pa do današnjice. Zatim je skicirala svoje poglede na ovu disciplinu kano i njenu važnost po svakog jednostrano zvanično zaposlenog čovjeka, naročito ženu. Istaknuvši letimično štetne utjecaje štono ih zanemarivanje redovnog tjelesnog vježbanja vrši u mladosti na razvitak organizma a u zreloj dobi na njegovo konzerviranje, ona je primijenila odn. povezala svoje poglede na predmet sa životnim potrebama organizma te njegovim stalnim održavanjem u elasticitetu, okretnosti i ravnovjesju. Prelazeći za tim na drugi, praktički dio pokazivanjem pojedinih kategorija vježbi po njemačkom sustavu, počevši od elementarnih pa sve do težih i kompliciranijih, gospođica je, u društvu drugarice-pomagačice, uspjela da zorno, plastički demonstrira na zanimiv način glavne skupine slobodnih vježbi pogledom na brzinu, okretnost, održanje ravnovjesja i skladnost pokreta u prostoru. U trećem je dijelu Kostićeva dala neke, zapravo prelaz igrama tvoreće vježbe uz upotrebu palica, kugalja, utega odn. kožnate športske lopte, u kojima je pokazala uz dražest, harmoniju u pokretima te pozabavila na vedar način gledateljstvo svojim raspoloženim ekstemporacijama.

Predavanje, popraćeno mjestimično glasovirskom pratnjom, saslušano, odnosno sagledano po prisutnoj brojnoj otmjenoj publici, među kojom primijetismo nekoliko pretstavnika nastave, glazbe, sporta i Gradske uprave, — nadasve pozorno, te je mlada, fizički harmonično građena, simpatična predavateljica, — koja, mimogred rečeno otvara u ovoj svojoj vlastitoj novosagrađenoj dvorani gimnastičke tečajeve, — pri kraju nagrađena toplim, u punoj mjeri zasluženim pljeskom.

Spect.

Izdavač »Društvo Zagrebčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. senator, Zagrebački Črnomerec br. 34 (telefon br. 24-817). — Uredništvo i uprava: Berislavićeva ul. 20/I kat. Telefon 24-383. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. br. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska cesta br. 47.